

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav slavistických a východoevropských studií

Diplomová práce

Alena Dřízalová

Modalita v litevštině v porovnání s češtinou
Modality in Lithuanian in comparison with Czech

Praha 2010

vedoucí práce Doc. PhDr. Ilja Lemeškin, Ph.D.

Děkuji Doc. PhDr. Iljovi Lemeškinovi, Ph.D. a Mgr. Gedě Montvilaitė-Sabaitienė za cenné podněty a vstřícný přístup nejen při zpracování této práce, ale v průběhu celého studia.

Dále děkuji profesorce Vilenské univerzity Aurelijai Usonienė za laskavé poskytnutí elektronických verzí svých prací.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 14.12.2010

Alena Dřízalová

OBSAH

Úvod	6
1. Modalita obecně	8
1.1 Pojetí modality v českých jazykových příručkách	8
1.2 Pojetí modality v litevských jazykových příručkách	9
1.3 Pojetí modality v této práci	11
2. Modální prostředky v litevštině	13
2.1 Jistotní modalita	14
2.1.1 Lexikální prostředky	14
a) Postojové predikátory	15
b) Modální příslovce a částice	19
c) Modální slovesa v sekundární funkci	24
2.1.2 Gramatické prostředky	25
a) Modus relativus	25
b) Kondicionál	27
c) Futurum	27
2.1.3 Částečná modalita	28
2.2. Voluntativní modalita	29
2.2.1 Lexikální prostředky	29
a) Nutnost	31
b) Možnost	37
c) Záměr	41
2.2.2 Gramatické prostředky	45
a) Syntaktické	45
b) Slovo tvorné	46
2.3 Porovnání modálních prostředků v litevštině a češtině	47
3. Praktická část	48
3.1 Jistotní modalita	49
3.1.1 Plná jistota	49
3.1.2 Pevné přesvědčení	50

3.1.3 Pochybnost	52
3.1.4 Domněnka +	53
3.1.5 Domněnka –	55
3.1.6 Možnost	55
3.1.7 Nejistota	60
3.2. Voluntativní modalita	62
3.2.1 Nutnost	62
a) Nezbytnost	62
b) Povinnost	65
c) Záhodnost	66
3.2.2 Možnost	67
a) Prostá možnost	67
b) Dovolení	72
c) Schopnost/neschopnost	73
3.2.3 Záměr	75
a) Úmysl	75
b) Přání	76
Závěr.....	78
Použitá literatura	80

ÚVOD

Netrukus lis. – Atrodė, kad lis. – Atrodo, lis. – Turbūt kiaurą naktį lis. – Nejaugi vėl lis? Manoma, kad šiandien lis protarpiais... – Gausiau turėtų palyti dienomis... – Tuomet galbūt gausiau palis ir Dūkšte... – Jeigu dar šiltas lietus palytų... – Tikriausiai vėl pradės lyti. – Turi gerokai palyti, kad nuo jų imtų lašėti. – Kai kur gali truputį palyti. – Galėtų ir palyti. – Ai, kaip reikia lietaus, - atsiduso vyras. – Lietus, lietus!

Tímto namátkovým výčtem sémanticky blízkých vět, které čerpáme z litevského textového korpusu, otevíráme téma modality v litevštině a češtině, abychom hned v úvodu poukázali na jeho značnou šíři danou především obrovskou rozmanitostí výrazových prostředků, jimiž tato kategorie disponuje. S tím souvisí i obtíže modalitu nějak souhrnně a zároveň uspokojivě definovat. Než přistoupíme k tomu, jak se s tímto úkolem vypořádávají čeští a litevští jazykovědci, pokusíme se o základní vymezení modality za pomoci výše uvedené řady vět.

Všechny věty spojuje blízkost obsahu, konkrétně kladná výpověď o příchodu deště v budoucnosti. První věta *Netrukus lis.* je z hlediska modality neutrální nebo lépe řečeno nepříznamová (jak totiž ještě uvidíme, týká se kategorie modality každé věty). Ostatní obsahují kromě této základní informace ještě další doplňující elementy – např. vyjádření různého stupně přesvědčení, naděje, obavy, nutnosti, přání, apelu atd. Tyto různorodé elementy, které základní obsah výpovědi nějakým způsobem modifikují a ustanovují vztah výpovědi ke skutečnosti a s nimiž do výpovědi vstupuje subjekt mluvčího, svorně označujeme za modální prostředky; přítomnost těchto elementů ve větě pak za její modalitu.

Uznáváme, že téma je skutečně velice široké, snad širší, než by se u diplomové práce patřilo. Rozhodně se však nejedná o téma „otřepané“. Legitimitu jeho volby spatřujeme především v okrajové pozornosti, již se modalitě v průběhu vysokoškolského studia obvykle dostává. Je-li tato kategorie vůbec zmíněna, pak jen letmo. Přitom mezi modální prostředky patří často velice hojně užívaná slova a porozumění modální složce výpovědi, jež nese nadmíru důležité významové odstíny, je jedním z klíčových předpokladů úspěšné komunikace a zcela nepochybně i kvalitního překladu.

V této práci si tedy neklademe za cíl důkladně probádat určitý aspekt této kategorie, ale nastínit dosavadní stav a směřování lingvistického výzkumu na tomto poli a poukázat na rozdíly, které v pojetí a klasifikaci modality a často i v samotné terminologii panují. Přehled modálních prostředků, jimiž disponuje litevština, a jejich porovnání s českými s důrazem na

odlišnosti v možnostech vyjádření jednotlivých modálních významů v těchto jazycích nám umožní přejít k praktické části práce, v níž budeme pracovat s konkrétním jazykovým materiálem – románem Balyse Sruogy *Les bohů*. S ohledem na písemnou povahu tohoto materiálu se nebudeme zabývat suprasegmentálními modálními prostředky (tj. především intonací), dotkneme se jich pouze okrajově.

Vzhledem k tomu, že mezi běžně dostupnými učebními materiály, s nimiž studenti lithuanistiky přicházejí do kontaktu, není žádná příručka, která by se modalitě věnovala, je naším neskromným záměrem tuto mezeru zaplnit a podobnou příručku pro případné zájemce vytvořit. Věříme, že ucelený přehled gramatických a lexikálních modálních prostředků by mohl budoucím lituanistům usnadnit osvojování jazyka a pomoci jim lépe se zorientovat v základních komunikačních situacích.

1. MODALITA OBECNĚ

1.1 POJETÍ MODALITY V ČESKÝCH JAZYKOVÝCH PŘÍRUČKÁCH

Jak již bylo uvedeno, nedocházejí lingvisté shody v pojetí modality ani v rámci jednoho jazyka. Nejinak je tomu i v českých pramenech. Většina prací na toto téma nejprve sumarizuje dosavadní stav výzkumu a pak se v jeho rámci přiklání k jednomu či (a to častěji) ke kombinaci více přístupů.

Nejčastěji zmiňované bývají koncepce V. Šmilauera, M. Dokulila, M. Grepla (a akademické *Mluvnice češtiny*) a E. Benešové. V širších souvislostech jsou uváděny práce slavistů L. Ďuroviče a V. V. Vinogradova. Modalitou se dále zabývá např. K. Svoboda, F. Kopečný, S. Žaža, B. Zavadil, P. Karlík.

Autoři *Encyklopedického slovníku češtiny*¹ připomínají, že termín modalita přešel do jazykovědy z oblasti logiky (která se jí intenzivně věnuje nadále). Čeští lingvisté podle nich podstatu modality spatřují ve vztazích mezi složkami komunikačního procesu – tj. především mezi mluvčím, výpovědí a objektivní skutečností. Dále uvádí, že navzdory nejednotné klasifikaci a především terminologii, se v zásadě všichni, kdo se modalitou zabývají, shodují na jejím základním členění na tři typy: modalitu postojovou (záměrovou, vztahovou), jistotní (epistemickou, pravděpodobnostní) a voluntativní (volitivní, dispoziční). *Encyklopedický slovník češtiny* o každém typu modality poměrně detailně pojednává, přejímá při tom poznatky z akademické *Mluvnice češtiny*².

Tato rozsáhlá třídílná publikace se modalitě dosti obšírně věnuje ve druhém a třetím dílu (věnovaným morfologii a syntaxi). Výše uvedené klasifikaci hierarchicky nadřazuje dělení na modalitu objektivní (vztah obsahu výpovědi ke skutečnosti) a subjektivní (vztah mluvčího k obsahu výpovědi). (Tuto „dvoustupňovou“ definici modality zmiňujeme především proto, že jsme se s ní setkali prakticky u všech českých lingvistů, s jejichž pracemi jsme se seznámili.) Nemůžeme však přehlédnout, že sama akademická *Mluvnice češtiny* přejímá celé pasáže ze *Skladby spisovné češtiny* autorů J. Bauera a M. Grepla (v případě vydání z roku 1980)³ a M. Grepla a P. Karlíka (v případě vydání z roku 1986)⁴. Můžeme tedy

¹ *Encyklopedický slovník češtiny*, kolektiv autorů, Lidové noviny, Praha 2002

² *Mluvnice češtiny 2, Tvarosloví*, kolektiv autorů, Academia, Praha 1986 a *Mluvnice češtiny 3, Skladba*, kolektiv autorů, Academia, Praha 1987

³ Bauer, J., Grepl, M.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha, 1980

⁴ Grepl, M., Karlík, P.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha 1986

konstatovat, že alespoň co se jistotní a voluntativní modalita týče, předkládají všechny zmíněné publikace koncepci M. Grepla.

Podle ní modalita jistotní představuje signalizaci různého stupně přesvědčení mluvčího o platnosti obsahu výpovědi, přičemž není důležité, zda je obsah výpovědi pravdivý – tj. zda se shoduje s objektivní skutečností. Rozhodující je přesvědčení mluvčího, jež zahrnuje plynulou škálu od jistoty plné až k jistotě téměř nulové. Modalita voluntativní (neboli modalita nutnosti, možnosti a záměru) charakterizuje realizaci (popř. nerealizaci) obsahu predikátu jako nutnou (tj. někým nebo něčím vynucenou), možnou (tj. někým nebo něčím umožněnou) nebo záměrnou (tj. úmyslnou, chtěnou). Oba typy bývají nejčastěji vyjádřeny lexikálními prostředky, omezeně pak také gramatickými.

Zatímco typy jistotní a voluntativní jsou fakultativní (tj. nemusí být obsaženy v každé výpovědi), modalita postojová představuje typ obligatorní. Vyjadřuje komunikační záměr mluvčího (např. oznámení, žádost, výzvu, rozkaz) – tj. čeho chce mluvčí svou výpovědí dosáhnout. V jejím základu leží kategorie slovesného způsobu, klíčovou roli zde hraje intonace.

Považujeme rovněž za žádoucí zmínit se o publikaci hispanisty B. Zavadila *Kategorie modalita ve španělštině*⁵. Jedná se o nesmírně fundovanou, (i pro ty, jež nevládnou španělským jazykem) inspirativní a především nebyvale čtivě, až dobrodružně napsanou práci. Ačkoli jsme z ní – pro její specifické, našemu tématu přece jen poněkud vzdálené zaměření – příliš explicitně nečerpali, velice nás obohatila a poskytla nám potřebnou sebejistotu k rozhodnutí některých sporných otázek.

1.2 POJETÍ MODALITY V LITEVSKÝCH JAZYKOVÝCH PŘÍRUČKÁCH

Základní litevské jazykové příručky (tj. encyklopedický slovník a všeobecně uznávaná mluvnice) ve srovnání se svými českými protějšky téma modalita téměř přehlízejí. Autoři encyklopedie *Lietuvių kalbos enciklopedija*⁶ sice heslo *modalita (modalumas)* uvádějí, věnují se mu ovšem v nesrovnatelně menším rozsahu. Modalitu definují jako „postoj mluvčího k obsahu výpovědi, který může být podáván jako skutečný, možný, nutný, nejistý apod“⁷. Kombinují tak typ jistotní a voluntativní, aniž by je nějak oddělovali a pojmenovávali; modalitu postojovou nezahrnují vůbec. Tématu modalita je dále věnováno heslo *modální*

⁵ Zavadil, B.: *Kategorie modalita ve španělštině*, Univerzita Karlova, Praha 1980

⁶ *Lietuvių kalbos enciklopedija*, kolektiv autorů, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius 2008

⁷ tamtéž, str. 357

slovo (*modalinis žodis*), pod kterým jsou shrnuty základní typy modálních prostředků (modus, modální částice, příslovce a vsuvky).

Podobně lakonická je i příručka litevské gramatiky *Lietuvių kalbos gramatika* (resp. její druhý a třetí díl)⁸. Vzhledem k tomu, že neobsahuje věcný rejstřík, nemůžeme spolehlivě postihnout všechny souvislosti, ve kterých téma modalit y zmiňuje. Rozhodně mu však nevěnuje samostatnou kapitolu, modalitu nijak nedefinuje ani neklasifikuje, obšírněji se v ní píše pouze o modálních částicích. S novější variantou *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika* z roku 1996 jsme sice nepracovali, z publikace A. Usonienė *Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė*⁹ však víme, že co se týče tohoto tématu, není o nic sdílnější než její starší verze. Pro úplnost zbývá dodat, že ani anglicky psaná *Lithuanian Grammar*¹⁰ (kterou s předchozími dvěma příručkami spojuje osoba editora V. Ambrazase) informacemi o modalitě nijak neoplývá.

Prakticky jedinou lingvistkou, jež se tomuto tématu naplno věnuje, je A. Usonienė působící na katedře anglistiky Vilenské univerzity. V základní definici modalit y vztahu mluvčího k výpovědi a vztahu výpovědi k objektivní skutečnosti se sice s českou lingvistikou shoduje, dále se však její pohled na věc od české tradice liší. Je to dáno především tím, že vychází ze západoevropské tradice, svá díla koncipuje jako srovnávací – zaměřuje se na srovnání litevštiny a angličtiny. Po vzoru svých zahraničních kolegů pracuje především s textovými korpusy, její analýzy jsou převážně kvantitativního charakteru. Rovněž shodně se západoevropskou tradicí rozlišuje pouze modalitu jistotní (*episteminis modalumas*) a voluntativní (*deontinis modalumas*); to, co čeští lingvisté označují jako modalitu postojovou, do okruhu svého zájmu nezahrnuje. V litevštině neexistující terminologii přejímá z anglicky psaných prací (a my od ní).

I ve své nejobsáhlejší publikaci – v učebnici pro vysokoškolské studenty *Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė* – čerpá především z prací anglických a skandinávských lingvistů, neboť podle jejích slov se litevsky o modalitě píše jen velmi málo a to, co bylo k tomuto tématu napsáno, je zastaralé¹¹. Pro nás práce A. Usonienė představovaly cenný souhrn informací o stavu výzkumu modalit y v litevštině a utvrzení, že ve své zemi z hlediska tématu modalit y zjevně nemá konkurenci. Její práce pro nás byly důležitým zdrojem ponaučení a dílčích poznatků.

⁸ *Lietuvių kalbos gramatika*, sv. II, *Morfologija*, Mintis, Vilnius 1971 a *Lietuvių kalbos gramatika*, sv. III, *Sintaksė*, Mokslas, Vilnius, 1976

⁹ Usonienė, A.: *Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė*, Vilnius 2004, str. 62

¹⁰ Ambrazas, V.: *Lithuanian Grammar*, Baltos lankos, Vilnius 1997

¹¹ Usonienė, A.: *Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė*, Vilnius 2004, str. 6

1.3 POJETÍ MODALITY V TÉTO PRÁCI

Jak jsme se postupně seznamovali s leckdy velmi rozdílnými pohledy na modalitu obecně a na její jednotlivé typy, s rozdílnou terminologií vztahující se k této oblasti či s různým obsahem téhož termínu u jednotlivých lingvistů a především se značně pohyblivými hranicemi stanovujícími, co ještě do sféry modality patří a co už ne, bylo čím dál očividnější, že – chceme-li konečně přistoupit k vlastní náplni této práce – musíme se rezolutně rozhodnout, či pojetí budeme (nikoli snad slepě) následovat, co přesně budeme pod jednotlivými pojmy rozumět a jak si zmíněné hranice sami vymezíme.

Nejpříjemnější pro nás bylo pojetí modality v obou edicích *Skladby spisovné češtiny*. Nejedná se o zcela totožné pasáže: ve starším vydání se autoři více zaměřují na postojovou modalitu a způsoby vyjádření jednotlivých komunikačních funkcí, ve vydání nevějším detailněji propracovávají dříve pouze načrtnuté téma jistotní modality (modalitě voluntativní je věnována stejná míra pozornosti). Obě stejnojmenné příručky se tudíž výborně doplňují. Jako jediné také obsahují podrobnou klasifikaci jednotlivých modálních hodnot a výčet jejich výrazových prostředků, se kterými jsme se mohli ztotožnit a který jsme mohli přizpůsobit litevštině. Pokud se někde s M. Greplem názorově rozcházíme, upozorňujeme na to na patřičných místech.

To ovšem neznamená, že jsme se omezili pouze na tyto prameny. Jak jsme již uvedli, bohatý zdroj inspirace pro nás představovala příručka B. Zavadila, cenné poznatky o modálních slovesech jsme získali u E. Benešové¹² a svou práci bychom jistě nedokázali dovést do konce bez publikací A. Usonienė. Přínosné pro nás bylo seznámení se všemi díly uvedenými v seznamu použité literatury.

Souhlasíme s tradičním členěním české lingvistiky na modalitu jistotní, voluntativní a postojovou, po dlouhém váhání jsme se však rozhodli přistoupit (po vypuštění suprasegmentálních prostředků) k dalšímu, významnému zúžení tématu a především z technických důvodů (značně bychom totiž překročili přijatelný rozsah práce) nezahrnout do naší práce oblast postojové modality. Jak vyplývá z výše uvedeného, stojí tento modální typ v mnoha ohledech v opozici ke zbylým dvěma, je vyjadřován jinými prostředky a jako takový by musel být i jinak zkoumán. Do určité míry nás k tomuto zúžení opravňuje fakt, že litevská jazykověda postojovou modalitu většinou jako takovou nevymezuje a ztotožňuje ji s kategorií slovesného způsobu.

¹² Panevová, J., Benešová, E., Sgall P.: *Čas a modalita v češtině*, Universita Karlova, Praha 1971

Co se týče ustálení oněch pohyblivých hranic, rozhodli jsme se, že spornou oblast negace (a potažmo s tím afirmace) nebudeme považovat za projev modality, stejně tak mezi ně nezahrnujeme hodnotící výrazy (v čele s výrazy typu *naštěstí*, *bohužel* apod.), jež rovněž bývají předmětem sporu. Všechna ostatní dílčí rozhodnutí uvádíme a zdůvodňujeme na následujících stránkách této práce.

2. MODÁLNÍ PROSTŘEDKY V LITEVŠTINĚ

O klasifikaci modálních prostředků nepodrobněji pojednává B. Zavadil.¹³ Držíme se jeho pojetí, které se ovšem v tomto případě nijak výrazně neliší od pojetí ostatních lingvistů, z jejichž prací čerpáme. Obvykle se rozlišují následující skupiny modálních prostředků:

- 1) negramatické: a) suprasegmentální (prozodické)
 b) lexikální
- 2) gramatické a) syntaktické
 b) slovotvorné

Ve větě často dochází ke kumulacím modálních prostředků. V jejich kombinacích existují určitá omezení (např. užití modálních sloves vylučuje užití imperativu).¹⁴

Ačkoli jsme již v úvodu předeslali, že se suprasegmentálnímu vyjádření modality nebudeme v této práci věnovat, považujeme za nutné se o něm alespoň krátce zmínit. I když se totiž suprasegmentálními modálními prostředky (řeč je především o intonaci) nezabýváme, nepřestáváme mít ani na chvíli na paměti, že intonace na úrovni výpovědi vždy doprovází a zdůrazňuje užití všech ostatních modálních prostředků, jež jsou předmětem našeho zájmu. Tak je např. lexikálně vyjádřený postoj pochybnosti mluvčího na rovině výpovědi zdůrazněn odpovídající intonací.

Pokud bychom chtěli stanovit určitou hierarchii modálních prostředků, museli bychom konstatovat, že právě suprasegmentální prostředky jsou nezbytnou, závaznou součástí každé výpovědi a ostatní se na ně nezávazně navrstvují.

Lexikální a gramatické (resp. syntaktické) modální prostředky se uplatňují jak v oblasti jistotní, tak i voluntativní. (Slovotvorné se vyskytují pouze v oblasti voluntativní.) Vzhledem k tomu, že se jedná o velice různé významy, považujeme za vhodné tyto dvě sféry oddělit a o modálních prostředcích, jež je obsluhují, pojednat jednotlivě.

¹³ Zavadil, B.: *Kategorie modality ve španělštině*, Univerzita Karlova, Praha 1980, str. 40

¹⁴ Panevová, J., Benešová, E., Sgall P.: *Čas a modalita v češtině*, Universita Karlova, Praha 1971, str. 99

2.1 JISTOTNÍ MODALITA (*episteminis modalumas*)

2.1.1 Lexikální prostředky

Následující přehled lexikálních modálních prostředků byl vytvořen za pomoci česko-litevského a litevského textového korpusu. Jelikož v litevských jazykových příručkách podobný výčet obrátů nesoucích příslušné modální významy chybí, vzali jsme jako základ přehledy lexikálních modálních prostředků obsažené v českých pracích – zejména v publikaci *Skladba spisovné češtiny*¹⁵ a v *akademické Mluvnici češtiny*¹⁶ – a vyhledávali jsme v česko-litevském srovnávacím korpusu (*čekų-lietuvių lygiagretusis tekstynas*)¹⁷, který obsahuje přibližně desítku českých literárních děl a jejich litevských překladů, litevské ekvivalenty daných českých výrazů a obrátů. Vznikl tak zatím jen předběžný seznam, jehož jednotlivé položky jsme dále prověřovali v litevském textovém korpusu (*dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*)¹⁸. Bylo poměrně překvapivé, jak velké množství obrátů obsažených v překladových dílech se ve sborníku původních litevských textů vyskytuje jen naprosto okrajově nebo nevyskytuje vůbec. Přitom modální výrazy představují velice často ustálená spojení a jako taková by měla být překládána odpovídajícími živými obraty, které by v adresátovi přesně evokovaly patřičný modální význam. Naším úkolem však není hodnotit kvalitu jednotlivých litevských překladů, proto jsme se blíže nezabývali ani kvalitativním, ani kvantitativním rozbořem tohoto jevu, a omezíme se tudíž pouze na toto konstatování.

Definitivní výčty prostředků jistotní a voluntativní modality tedy vznikly až po důkladné revizi v litevském textovém korpusu. Kromě nich samotných nabízíme u každého výrazu nejpravděpodobnější český ekvivalent (ačkoli o mnohoznačnosti některých modálních výrazů a o nesnázích při jejich překladu bude ještě řeč) a dále modelovou větu ukazující konkrétní užití toho kterého výrazu. Všechny ukázkové věty čerpáme z litevského textového korpusu, konkrétně ze sekce krásná literatura (*grožinė literatūra*) – až na několik málo výjimek pocházejících z pododdílu ostatní literatura (*negrožinė literatūra*). Jelikož litevský textový korpus nenabízí přehled v něm obsažené literatury, neuvádíme ani my, ze kterých literárních děl jednotlivé věty pochází, a není to pro nás ani důležité. Důležité je ukázat výrazy v kontextu věty, upozornit na určitá omezení v jejich užití a na jejich začlenění do věty z hlediska interpunkce.

¹⁵ Grepl, M., Karlík, P.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha 1986, str. 84–92

¹⁶ *Mluvnice češtiny 3, Skladba*, kolektiv autorů, Academia, Praha 1987, str. 355–367

¹⁷ http://donelaitis.vdu.lt/main.php?id=4&nr=1_2

¹⁸ http://donelaitis.vdu.lt/main.php?id=4&nr=1_1

a) Postojové predikátory (*episteminę modalinę reikšmę turintys veiksmazodžiai ir predikatyvinės konstrukcijos*)

Jedná se o výrazy, jejichž jádro tvoří tzv. *verba putandi* (z lat. *putare* – domnívat se) a dále víceslovné výrazy, které vystupují v roli predikátu a ukazují stupeň přesvědčení mluvčího o platnosti či neplatnosti tvrzení. Postojové predikátory uvozují vedlejší větu, jež obsahuje propoziční obsah výpovědi. Vyjádření subjektivní míry přesvědčení mluvčího je tedy realizováno odděleně od obsahu výpovědi.¹⁹

Jelikož jedním z krajních jistotních postojů je (v našem pojetí) hodnota plné jistoty mluvčího, zahrnujeme narozdíl od pramenů, o které se opíráme, i výrazy s významem *vím, že...*

(puikiai, tvirtai, gerai) žinau – vím

Žinau, kad griežčiausiai baudžiami nekaltieji...

suprantu – jsem si vědom, vím

Suprantu, kad esu katastrofiškai ribotas.

yra žinoma – je známo

Mums žinoma, kad pas jus į namus ateina ligoniai.

manau – myslím

Už nuodėmes, sakai, o aš manau, kad daugiausia kenčia tie, kurie mažiausiai nusidėję ...

galvoju – myslím

Aš galvoju, jog daugelis žmonių savo genealoginius medžius sudarinėja be jokio reikalo.

aš esu (būčiau) tokios/tos nuomonės – jsem toho názoru

Be to, buvau tos nuomonės, kad privalau dirbti ten, kur esu labiausiai reikalinga.

turiu/yra pagrindo manyti – mám/je důvod se domnívat

Kol kas mes turime pagrindo manyti, kad jo elgsena per paskutiniąsias dienas yra daugiau negu įtartina.

įsitikinu – jsem přesvědčen

Kuo toliau, tuo labiau įsitikinu, kad tai beprotės balsas.

tikiu – věřím

Aš tikiu, kad bet ką galima pavaizduoti stipriai ir galingai, tai priklauso nuo kompozicijos, spalvų ir atlikimo technikos.

¹⁹ Bauer, J., Grepl, M.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN Praha, 1980, str. 36

jaučiu – mám pocit

Jaučiu visada, kad esama sielų suokalbio, kad meldžias kažkas už mane, kad mano poezija kam nors turėtų patikti.

negaliu atsikratyti jausmo/įspūdžio – nemohu se zbavit pocitu/dojmu

Visą laiką negaliu atsikratyti jausmo, jog kaip tik šis berniukas yra mano vaikas...

(labai, didžiai, rimtai) abejoju – pochybuji

Abejoju, ar mane dar galima kuo nors nustebinti.

neturiu (menkiausio) supratimo – nemám poněti

Neturiu supratimo, nuo ko net pradėti.

(tiksliai) nežinau – nevím (přesně)

Nežinau, kaip atrodo ir kaip elgiasi dievai.

esu/nesu (tvirtai, giliai, šventai, šimtu procentų) įsitikinęs – jsem/nejsem přesvědčen

Aš beveik šimtu procentų esu įsitikinęs, jog tai padarė šeštos "A" klasės mokinys Rimantas Zuika.

esu/nesu tikras – jsem/nejsem si jist(ý)

Esu tikras, kad būsi pripažintas geriausio apsakymo autoriumi...

man (yra) (visiškai) aišku – je mi jasné

Kad nesuprantat, man aišku kaip dukart du!

man atrodo – zdá se mi

Man kartais atrodo, kad aš jo visai nemyliu ir norisi rėkti ir bėgti kuo toliau, ir man atrodo, kad aš ištekėjau todėl, kad taip reikia.

man rodos – připadá mi

- Man rodos, kad jūs, tamsta mokytoja, gerokai perdedate.

man regis – zdá se mi

Jei šitaip, tai, man regis, kad Antanuką žygeiviai galėjo prie sukilėlių palaidoti...

man dingojasi – zdá se mi

Man tik dingojasi, ar tame jūsų eliksyre nėra narkotinių medžiagų, kurios mudvi kažkaip keistai veikia?

(neigi) (pa)sakyčiau – (skoro) bych řekl

Sakyčiau, kad Dievas nubaudė, bet ką gi mes padarėm?

tarčiau – řekl bych

Aš tarčiau, kad greičiau komunizmas buvo blogas sapnas.

manyčiau – mám dojem

Manyčiau, kad jį galima pavadinti turtingu.

tikiuosi – doufám

Aš tikiuosi iš visų jėgų, kad pas jumis ten reikalai susitvarkė, nes prieš mėnesį tetukas buvo parašęs, kad nelabai viskas gerai.

viliuosi – doufám

Tuomet viliuosi, jog mūsų sielų jau niekas nebeišskirs.

bijau(si) – bojím se

Bijau gi, kad neišvežtų manęs, bedarbio...

įtariu – obávám se, mám podezření

Įtariu, jog tu įdomiau rašei, nei gyveni.

baiminuosi – obávám se

Baiminausi, kad niekada neištekėsiu.

lažinuosi – vsadím se

Lažinuosi, kad jis man primintų koki nors juodosios serijos knygų personažą!

galiu (galėčiau) (iš ko norit su jumis) lažintis – vsadím se (s vámi, o co chcete)

Galiu lažintis iš ko tik norit, kad su Matu Freudui susitikti neteko.

kertu lažybų – sázím se

- Kertu lažybų, jis toksikomanas ir naudojasi mūsų kvailumu, pykdavo jaunas okulistas Audronaša.

galiu/galėčiau prisiekti – přísahám/přisahal bych

Galiu prisiekti, kad buvo miręs.

galvą guldau – dal bych za to krk

Galvą guldau, kad jį pažįstu, bet sukapok - nežinau, neprisimenu, kur aš jį girdėjau.

galiu/galėčiau galvą guldýt – dal bych za to krk

Galiu galvą guldýt, kad ne kas kitas, bet Grikštas tą naktį, kai čia buvo tamstos vyras, klausėsi po jūsų langu.

(yra) (visiškai, beveik) tikra – je jisté

Visiškai tikra, kad Sąjungininkai prieš rusus ginklų neatgręš.

nėra (jokios) abejonės/(jokių) abejonių – není pochyb

Nėra jokios abejonės, kad visus lavonus bangos seniai išplovė.

(yra) neginčytina – je nesporné

Viena neginčytina – abiem rašytojo gyvenimo moterims netinka "silpnosios lyties" apibūdinimas.

(yra) (absoliučiai) neabejotina – je nepochybné

Neabejotina ir tai, kad lietuviai labai nukentėjo nuo lenkų kultūriniu atžvilgiu.

(yra) įmanoma – je možné, že... (pozn. epistemické užití je naprosto okrajové, zcela jednoznačně převládá voluntativní, viz dále)

Visai įmanoma, kad Vydūnas galėjo idealizuoti savo bendramintę ir bičiulę...

nežinia – není jisté

Nežinia, kaip visa tai būtų pasibaigę, jeigu ne atsitiktinumas.

(yra) aišku – je jasné

Aišku, jog per klaidą jie buvo užrašyti mano tėvais.

(yra) neaišku – není jasné

Ir neaišku tik viena, kaip iki šio laiko manęs neuždarė.

(yra) akivaizdu – je zřejmé

Bet buvo akivaizdu, kad kriminogeninė padėtis Lietuvoje pasiekė itin grėsmingą mastą.

(savaime, visiškai) suprantama – není sporu

Savaime suprantama, kad toks gardus kąsnelis anksčiau ar vėliau turėjo privilioti ir mafiją...

(yra) (visai, labai, labiausiai, mažai, vargiai) tikėtina – je pravděpodobné

Labai tikėtina, jog tai buvo ta pati pavasarinė mergina, sėdėjusi jam ant kelių...

(yra) panašu – je (dost) možné

Labai panašu, kad jūs mane už nosies vedžiojate ir kažko labai svarbaus nepasakote.

(yra) nepanašu – nezdá se, nechce se věřit

Nepanašu, kad būtų pabėgęs iš beprotnamio, nors kas čia supaisys.

galima spėti – lze předpokládat

Galima spėti, kad šauta iš čekų gamybos automato "ČZ Skorpion"...

galima tikėtis – dá se čekat

Buvo galima tikėtis, kad priešas nesiryš staigiu antpuoliu miestą veržtis.

galima spręsti – lze se dovítít

Iš viso galima spręsti, kad tai buvo man ruošiamą baudžiamąją bylą.

galima sakyti/tarti – dá se říci

Galima sakyti, kad ir jo nebūtų nusipirkęs, jei ne tėvo pagalba.

gali būti – (to) je možné

Gali būti, kad jie net nežino, jog tie daiktai egzistuoja.

negali būti – (to) není možné

Negali būti, kad kareiviams leista vogti ir plėšikauti.

galimas daiktas/dalykas – je možné

Galimas daiktas, kad savo paauglystėje tokie buvo netgi Hitleris su Musoliniu, kodėl gi ne?

suprantamas/tikras/aiškus dalykas/daiktas – je jisté

Suprantamas dalykas, kad Lietuvoje kolonizacija vykdoma vokiečių valdžios planais.

Tikras dalykas: jis yra čia buvęs.

kas žino/kažin – kdo ví

Kas žino, kas jiems gali šauti į galvą.

dievas/(vieni)dievai/velnias/velniai/galai žino – bůh ví/čert ví

Kada jie pradeda ir baigia žydėti, vieni dievai ir gal, be to, dar vienos bitės težino.

(Můžeme se setkat i se zkrácenými hovorovými formami **dievažin/dievaižin/velniaižin**: *Velniaižin, ką jie galvoja*. Jejich postavení v roli predikátu je jen řídke, mnohem frekventovanější je jejich užití v rámci částečné modality, kdy inkriminovaný výraz zasahuje jiný než predikátový větný člen, a netýká se tak celé výpovědi: *Štai šitas Dūda ėmė ir iškėlė vėliavą, pilną dievaižin kokių spalvų ir dryžių*.)

Mnohé z výše uvedených výrazů mohou vystupovat (a také často vystupují, někdy dokonce častěji než v roli predikátu) jako vsuvky (*įterpiniai*). V tom případě ztrácejí větnou povahu a nevstupují do syntaktických vztahů s ostatními větnými členy.²⁰ Narozdíl od češtiny bývají v litevské větě pravidelně odděleny čárkami z obou stran (podrobněji viz dále):

Šios mintys, galimas dalykas, sukels audrą.

Čia dirbdamas, manau, daugiau naudos atnešiu tėvynei negu miške.

Gyvenimas, galima tarti, turi dvejopą prasmę.

Kas žino, gal tai jau ir paskutinė mano kelionė iš bendrabučio namo, gal niekada nebegrįšiu į mokyklą.

Galiu prisiekti, tą valandėlę buvau visiškai rami, viskuo patenkinta, apie nieką negalvojau...

b) Modální příslovce a částice (*modaliniai prieiviskmiai ir modalinės dalelytės*)

Modální příslovce a částice řadíme do jedné skupiny, neboť jejich postavení ve větě je obdobné a často se jedná o synonyma. (V češtině se modální příslovce obvykle vůbec nevyčleňují, všechny výrazy se označují jako modální částice, někdy se jim také říká větná příslovce.²¹) Ani v litevštině není zařazení jednotlivých výrazů jednoznačné. Z tradičního morfologického hlediska bychom za modální příslovce zřejmě označili pouze výrazy odvozené od adjektiv, obsahující tudíž koncovku *-(i)ai* (např. *aiškiai, tikrai, tikriausiai, greičiausiai*). Od modálních částic by se pak tato slova lišila jen po formální stránce.

²⁰ Bauer, J., Grepl, M.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha, 1980, str. 36–37

²¹ Bauer, J., Grepl, M.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha, 1980, str. 36–37

K modálním příslovcím a částicím se co do užití (a leckdy i významu) přimykají víceslovné, často ustálené výrazy nejrůznějšího složení, které proto uvádíme v rámci tohoto oddílu.

Pro většinu následujících modálních výrazů shodně platí totéž co pro postojové predikátory vystupující v roli vsuvek. I tyto mají parentetickou povahu, jsou intonačně oddělené od zbytku věty, neúčastní se větné skladby – tj. nevstupují do syntaktických vztahů s ostatními větnými členy. Mezi níže uvedenými výrazy jsou však i takové, jejichž postavení ve větě je jiné (nejsou intonačně odděleny a těsně se přimykají k celé větě) a které za vsuvky tudíž nepokládáme. Tento rozdíl se, jak ještě uvidíme, projevuje v interpunkci.

gal – snad

Gal būtų geriau, jei jie nesirodytų pas kunigą.

galgi – (což) snad

Galgi aš nežinau, kaip žmonės pasaulyje gyvena?

Po visų bėdų galgi man pavyks jį sutaikyti su Valentinu.

nejau/nejaugi – cožpak (tázací částice vyjadřující pochybnost, údiv)

Nejaugi absoliučiai nieko tarp jųsū nebeliko?

galbūt – možná

Galbūt ji ateis, nors vilčių nedaug.

bene – snad, což snad; (častěji se vyskytuje v otázce)

Tai bene bus pirmas atvejis mūsų istorijoje, kai kalbėti apie literatūros istoriją draudė jos neskaičiusieji.

Bene jie žino, bene supranta, ką jie, nelaimingieji, padarė?

turbūt – patrně

Ji kažką sako man, turbūt dėkoja.

berods – myslím

- Mamut, aš berods dar neturėjau garbės jus abi supažindinti?

veikiausiai – nejspíš

Ignaciau, tu veikiausiai manai, kad ir tą visą teisybę reikės įrodyti...

greičiausiai – nejspíš

- Ne, greičiausiai aš klystu, tai mano vaizduotės padarinys, to nebuvo.

tikriausiai – pravděpodobně, určitě

- Nelauk, grįšiu tikriausiai vėlai.

tikrai – jistě

Tai tikrai jis, aš pažįstu jo akis, jo rankas, jo plaukus.

būtinai – určitě, rozhodně

Aš būtinai įsigysiu šį jūsų romaną.

matyt – zřejmě

Vienas tuojau išskris į pievas, o kitas, matyt, liks lizde perinti vaikų..

matau – zjevně (coby vsuvka)

Tu, matau, nori kažko paklausti?

matomai – očividně

Matomai galvojo, jog pas tokį aukštą veikėją gali eiti tik visai savas žmogus.

akivaizdžiai – očividně

Pasaulis akivaizdžiai negalėjo teisingai funkcionuoti be Gabrieliaus Tarailos.

aiškiai – zjevně

Audienceja buvo aiškiai baigta.

neabejotinai – nepochybně

Neabejotinai visi mirsime: visi neišvengiamai traukiame kapinių link.

regis – patrně, zdá se

Auklėtas buvo, regis, teisingai, o natūrą paėmė vis dėlto iš tėvo.

tartum/tarytum/tarsi/(ne)lyg – jakoby (zdá se); za epistematické nepokládáme užití těchto slov coby srovnávacích částic (jako) či spojek (jako by)²², jistotní postoj vyjadřují pouze užití následujícího typu:

Virginija tarsi negirdėjo Sauliaus.

Griausmas staiga nutrūko, užsidegė akinanti šviesa ir viskas aplink tartum apmirė.

vargu (ar) – sotva

O vargu ar atsirastų mergina, kuri norėtų su juo būti.

kažin (ar) – stěží, kdoví

- Sudiev. Kažin ar bepasimatysim...

Kažin, ar Frank būtų pats apie vedybas pagalvojęs.

tarkim(e)/sakykim(e)/sakysim(e) – řekněme – modální odstín hypotézy (*prielaida*)

Sakykime, aš gimiau eskimų šeimoje.

Kas atsitiks, jei, tarkim, nenueisiu?

²² A. Usonienė pojmá cizí mínění v duchu germanistické tradice v rámci širší kategorie, již nazývá *akivaizdumas* (z anglického *evidentiality*): Usonienė, A.: *Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė*, Vilnius 2004, str. 41

Cizí mínění (*atpasakojami žodžiai*)

Do sféry jistotní modality patří rovněž modální výrazy signalizující zprostředkované, cizí mínění a tím pádem nejistotu mluvčího o platnosti takového tvrzení. Vzhledem k tomu, že ve větě obsahující cizí mínění dochází v litevštině často ke kombinaci těchto lexikálních prostředků se závažným gramatickým modálním prostředkem, jímž je zvláštní slovesný způsob *modus relativus* (*netiesioginė nuosaka*), omezíme se zde na pouhý výčet těchto lexikálních prostředků a podrobněji o této kategorii pojednáme později. Všechny níže uvedené výrazy do češtiny shodně překládáme jako *prý/údajně/snad*:

esą

Esą du kambariai tušti, priima ją laikinai.

sako/sakot

Juk kad ir kaip toli išvyktum, bet žemė, sako, apvali, vis tiek žmogus sugrįžta ten, iš kur išėjęs.

Sakot, tikra arabiška užėiga Vilniuje?

atseit (řidčeji též varianty **atsiet/atsieit**)

Ji iš manęs net pasišaipė. Atseit, džiau kis, kad tokia esu.

girdi

Girdi, aš rašąs grynai žemaitiškai.

neva

Ji neva architektė, todėl susitariame susitikti.

Víceslovné výrazy (*įvairios konstrukcijos*)

tikrų tikriausiai – jistojistě

Apie sugrįžimą tikrų tikriausiai būtų pasklidusios šnekos.

ko gero/ko gera – nejspíš

Kregždės, ko gero, buvo nutarusios nemiegot ligi ryto.

be abejo/be abejojimo – nesporně

Skaitančiam šias eilutes, be abejo, bus įdomu sužinoti tolimesnį Mišos likimą...

be jokios abejonės/be jokių abejonių – bezpochyby

Staiga Magas suvokė, kad Dravenis yra daug paslaptingesnis ir, be jokių abejonių, tik dedasi paprastu naivuoliu.

mano nuomone – podle mého názoru

Mano nuomone, Lietuvos miestų virtuvė dabar yra labai labai nesveika.

mano (iš)manymu – podle mě

Visiems, kuriuos pažinojau, mano manymu, buvo būtina skubi psichologinė pagalba.

mano galva – podle mého názoru

- Mano galva, - šypsodamas tarė Rokas, - jūs, diakone, esate aiškus skeptikas.

mano supratimu – jak já to vidím

Mano supratimu, svarbiausia į tokius dalykus nekreipti dėmesio.

iš visko sprendžiant – podle všeho

Kaustytos durys, iš visko sprendžiant, buvo užrakintos arba užkaltos iš vidaus..

kiek (aš) žinau – pokud vím

Ginklo, kiek žinau, namuose jis neturi.

kiek/kaip man žinoma – pokud je mi známo

Ten jį operavo, bet kiek man žinoma, liko sutrikusios psichikos visiškas invalidas, negalįs savęs apsitarnauti.

kiek (man) teko girdėti – jak jsem se doslechl

Indijoje, kiek man teko girdėti, tibetiečiai atsisakė laidojimo danguje.

kiek (aš) prisimenu – pokud mě paměť neklame

Tu, kiek prisimenu, mieliau rūkai naminių tabaką negu tuos šiaudus.

kiek/kaip (aš) suprantu – jestli tomu dobře rozumím

Jūs, kiek suprantu, esate tas pats, kuris skambino man šiandien dėl Mišino?

kiek galiu spręsti – pokud to mohu posoudit

Kiek galiu paviršutiniškai spręsti, savo tautos ir savo valstybės dar niekam nesu išdavęs.

jeigu aš neklystu – jestli se nepletu

Rodos, kilęs iš Prancūzijos, jei neklystu.

gal/galbūt/greičiausiai/tikriausiai/ko gero aš klystu – možná se pletu

Gal aš klystu, gal tiesiog esu kitoks žmogus.

Poznámka k interpunkci (modalinių įterpinių skyryba)

Převážnou část výše uvedených výrazů v případě, že je jich užito coby vsuvek – tj. jsou intonačně a syntakticky odděleny od zbytku věty, oddělujeme ve větě čárkami. Jsou to např. výrazy *be abejo*, *aišku*, *(savaime) suprantama*, *matyt(i)*, *atrodo*, *regis*, *ko gero*, *manau*,

mano nuomone, pasak B. Sruogos, tarkim, sakysim, kiek atsimenu, kiek man žinoma, jeigu neklystu, rodės, sako, ...

Čárkami ani jinými interpunkčnimi znaménky naopak neoddělujeme následující modální částice: *gal, berods, lyg, tartum, tarytum, tarsi, maždaug*.

Modální příslovce *tikrai, tikriausiai, veikiausiai, greičiausiai* a částice *esą* (zprostředkovávající cizí mínění), *atseit, galbūt, turbūt, mat* čárkou obvykle neoddělujeme, tuto možnost však máme, chceme-li jim vtisknout ráz vsuvek.²³

Možnost volby máme také u výrazů *kažin ar* a *vargu ar*. *Kažin(.) ar galėsim rytoj susitikti.; Vargu(.) ar galėsim rytoj susitikti.*

Poněkud komplikovanější situace nastává u výrazů *kažin kas/kada/kur* atd. a *nežinia kas/kada/kur* atd. Přítomnost čárky totiž mění obsah výpovědi:

Nežinia kas pasibeldė į duris. – Nežinamo kdo zaklepal na dveře.

Nežinia, kas pasibeldė į duris. – Není známo, kdo zaklepal na dveře.

Kažin kur jis prapuolė. – Zmizel bůhvíkam.

Kažin, kur jis prapuolė? – Kdo ví, kam zmizel?

Vystupují-li tedy výrazy *nežinia* a *kažin* v roli postojových predikátorů, jsou od zájmených příslovci (jež plní funkci spojek) odděleny čárkou. Vytváří-li s příslovcem jeden větný člen (specifické slovní spojení v litevštině nazývané *samplaika*), čárkou je neoddělujeme.²⁴

c) Modální slovesa v sekundární funkci (*modalinių veiksmažodžių antrinė funkcija*)

Modálními slovesy se budeme podrobně zabývat v kapitole o voluntativní modalitě, neboť právě ona jsou jak v češtině, tak v litevštině jejími hlavními exponenty. Zde je na místě zmínit kontextově podmíněnou sekundární funkci dvou nejfrekventovanějších modálních sloves *galėti* a *turėti* coby ukazatelů postojů jistotních. O tom, že se skutečně jedná o užití sekundární, svědčí závěry výzkumu A. Usonienė, podle kterých je jen přibližně jedna třetina užití slovesa *galėti* epistematická.²⁵

galėti – *moci* ve významu *je možné, že...*

... ji vis dar kvailai tiki, kad jos vyras gali būti gyvas.

²³ Kondratas, B.: *Lietuvių kalbos taisyklės*, Vilnius 2007, str. 158–163

²⁴ Drukteinis, A.: *Skrybės pertvarka ir probleminiai jos klausimai*, Lietuvių kalba 1/2007, in: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=69>

²⁵ pozn. Usonienė, A., Šolienė, A.: *Choices of strategies in realization of epistemic possibility in English and Lithuanian*, dosud nepublikováno, str. 18

turėti – *muset* ve významu *jsem přesvědčen, že...*

Jis turi būti baisiai nelaimingas.

Obě slovesa mohou být užita i ve tvaru kondicionálu, čímž se v obou případech snižuje stupeň přesvědčení autora o ne/platnosti jeho tvrzení. Odlišnou míru jistoty samozřejmě vyjadřuje i užití záporných forem. Zpřehlednit tuto poměrně komplikovanou situaci by nám měla pomoci následující tabulka:

Modální slovesa v sekundární funkci:

litevsky	česky	stupeň přesvědčení mluvčího
Jis turi būti namuose.	Musí být doma.	vysoký + , téměř jistota
Jis turėtų būti namuose.	Měl by být doma.	střední + , domněnka
Jis gali būti namuose.	Může být doma.	nízký + , možnost
Jis galėtų būti namuose.	Mohl by být doma.	nízký + , možnost, (opatrnost)
Jis neturi būti namuose.	Nemusí být doma.	nízký , možnost
Jis neturėtų būti namuose.	Neměl by být doma.	střední - , domněnka
Jis negali būti namuose.	Nemůže být doma.	vysoký - , pochybnost
*Jis negalėtų būti namuose.	*Nemohl by být doma.	-----

(pozn.: Výrazy označené hvězdičkou jsou pouze hypotetické, v oblasti jistotní modalitty se s nimi nesetkáme.)

2.1.2 Gramatické prostředky

a) Modus relativus (*netiesioginė nuosaka*)

Vzhledem k tomu, že se jedná o specifický slovesný způsob, který v češtině ani v jiných nám blíže známých jazycích nemá obdoby, stojíme před problémem terminologickým. Anglicky psaná litevská gramatika V. Ambrazase²⁶ používá doslovný překlad *oblique mood* a uvádí též latinský název *modus relativus*. Vzhledem k tomu, že jsme v češtině na žádný zavedený způsob pojmenování nenarazili a překlad *nepřímý způsob* se nám příliš nezamlouvá, rozhodli jsme se držet latinského *modus relativus*.

²⁶ Ambrazas, V.: *Lithuanian Grammar*, Baltos lankos, Vilnius 1997, str. 262

Modus relativus v litevštině spolu s indikativem (*tiesioginė nuosaka*), imperativem (*liepiamoji nuosaka*) a kondicionálem (*tariamoji nuosaka*) tvoří kategorii slovesného způsobu (*nuosaka*). Jedná se o slovesný způsob, jenž stojí z hlediska formy i významu v opozici k ostatním třem členům této kategorie. V rámci jistotní modaloty hraje významnou roli coby indikátor nejistoty mluvčího pramenící z faktu, že mluvčí pomocí něj předává zprostředkované mínění; jeho užitím se zároveň jakoby distancuje od zodpovědnosti za platnost obsahu výpovědi a důvěryhodnost tvrzení nechává na posouzení adresátovi.

Po formální stránce tvoří tvar modu relativu nominativ participia aktiva (*veikiamosios rūšies dalyvio vardininkas*). Jeho tvar se shoduje v rodu s nominativem substantiva či pronomina a zároveň ukazuje gramatický čas děje, který vyjadřuje.²⁷ Pro ilustraci uvádíme několik příkladů z románu B. Sruogy *Dievų miškas*, jímž se budeme zevrubně zabírat v praktické části této práce:

Laiškuose jie sakydavosi žiną apie savo kaimynų visokius sumanymus ir norį valdžią painformuoti.

Jos darbo nevengiančios, ir jos dirbančios – ir dar kaip!

...biznis, sakės, buvęs visai neblogas.

Seni kaliniai pasakojo, kad tenai kalinius stačiai nuodydavę.

Žinoma, jeigu ateisiąs reikalas ką pakarti – jis mielai pakarsiąs, bet kas čia tokio?

Již *Lietuvių kalbos gramatika* z roku 1971 nás upozorňuje, že tvary modu relativu bývají často zaměňovány tvary indikativu.²⁸ Podle *Lithuanian Grammar* tento jev – obzvláště v publicistickém stylu – expanduje. Podnětem je podle autorů této publikace skutečnost, že jiholitevské dialekty modus relativus vůbec neužívají, a jakýmsi katalyzátorem pak vliv ruského jazyka (jež tímto gramatickým prostředkem rovněž nedisponuje) na litevštinu během sovětského období.²⁹

Zcela v rozporu s tímto názorem je postřeh A. Usonienė, že užívání nefinitních slovesných tvarů (včetně tvarů modu relativu) je (zvláště) v litevském tisku stále častější. Odráží to údajně snahu publicistů o udržení neutrálního postoje při předávání cizího mínění. Roli prý hraje i aspekt ekonomičnosti, neboť vyjádření pomocí těchto slovesných tvarů se obejde beze spojek.³⁰

²⁷ *Lietuvių kalbos gramatika*, sv. II, *Morfologija*, Mintis, Vilnius 1971, str. 58–59

²⁸ *Lietuvių kalbos gramatika*, sv. II, *Morfologija*, Mintis, Vilnius 1971, str. 58

²⁹ Ambrazas, V.: *Lithuanian Grammar*, Baltos lankos, Vilnius 1997, str. 266

³⁰ Usonienė, A.: *Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė*, Vilnius 2004, str. 46

Rozhodně se necítíme být kompetentní přiklonit se k jednomu či druhému názoru a současný stav užívání modu relativu nějak hodnotit.

b) Kondicionál (*tariamoji nuosaka*)

Užití kondicionálu namísto indikativu je založeno na základním rozdílu mezi těmito dvěma slovesnými způsoby: Zatímco indikativ má zabarvení určitosti děje, v kondicionálu je vždy obsažena určitá nejistota a z ní plynoucí odstín opatrnosti, skromnosti, taktnosti.³¹ Tento rozdíl a s ním spojený posun významu cítíme např. v opozici postojových predikátorů *manau* a *manyčiau*: Ačkoli oba vyjadřují domněnku (*spėjimas*), opatrnější a skromnější *manyčiau* signalizuje nižší stupeň přesvědčení mluvčího. Obdobná situace nastává u epistematicky užitých *gali* a *galėtų* (viz tabulka *Modální slovesa v sekundární funkci*). Věty *Jis gali būti namuose.* a *Jis galėtų būti namuose.* shodně vyjadřují jistotní postoj možnosti (*galimybė*), druhá jmenovaná však nese dodatečný odstín opatrnosti, jako by se mluvčí více distancoval od zodpovědnosti za pravdivost svého tvrzení.

Vzhledem k tomu, že se kondicionálu v oblasti jistotní modality užívá k odstínění lexikálních modálních výrazů, označili bychom jeho užití za prostředek lexikálně-gramatický.

c) Futurum (*būsimasis laikas*)

Kromě časového významu vyjadřuje tvar futura i pravděpodobnostní soudy. (*Encyklopedický slovník češtiny*, kolektiv autorů, Lidové noviny, Praha 2002, str. 62). Užije-li mluvčí formu futura, vyjadřuje o ne/realizaci určitého děje primárně předpoklad jistoty. Vzhledem k tomu, že se jedná pouze o předpoklad a k ne/realizaci ještě nedošlo ani nedochází, stojí futurum na přechodu k potenciálnosti, čímž lze podle B. Zavadila vysvětlit jeho snadnou transpozici do funkce označovatele jiných jistotních postojů.³²

Užití formy futura na místě, kde vyjadřovanému ději z hlediska momentu řeči odpovídá jiný gramatický čas (tj. transpozice futura), signalizuje nejistotu, domněnku či pochybnost³³:

Dabar jis, atrodo, **bus** balose išsimurkdęs. (Analogicky v češtině: *Touto dobou už bude...*)

Ten **laksto** maži padareliai. Tikriausiai tai **bus** beždžionėlės, kurias tas žmogus galėjo atsivežti iš užjūrio.

³¹ Šmilauer, V.: *Nauka o českém jazyku*, SPN, Praha, 1971, str. 267

³² Zavadil, B.: *Kategorie modality ve španělštině*, Univerzita Karlova, Praha 1980, str. 91

³³ *Lietuvių kalbos gramatika*, sv. II, *Morfologija*, Mintis, Vilnius, 1971, str. 126

2.1.3 Částečná modalita (*dalinis modalumas*)

Všechny doposud uvedené výrazy vystupují v rámci úplné (totální) modality (*pilnas modalumas*), kdy jistotně modalitní postoj zasahuje predikát (nebo jej přímo představuje). Tyto výrazy stojí zcela bezkonkurenčně v popředí našeho zájmu. Nemůžeme však zcela opomenout již letmo zmíněnou modalitu částečnou, kdy jistotní postoj zasahuje pouze nominální část věty.³⁴ Takto vyjádřená nejistota (resp. přibližnost) se pak týká pouze určité části věty (jednoho větného členu), nikoli celého tvrzení. Částečná modalita se v litevštině nejčastěji vyjadřuje pomocí následujících lexikálních prostředků:

maždaug – přibližně (pět minut)

Telefonu kalbėjosi maždaug penkias minutes.

apie – okolo (dvanácti lidí)

Bus apie dvylika žmonių.

(též v kombinaci: *Maždaug apie šeštą valandą jis kaip akis išdegęs išlėkė iš viešbučio.*)

beveik/kone/bemaž/mažne/vos (ne) – skoro, div ne (třikrát starší)

Esu kone triskart vyresnis už tave.

Kelias, kaip ir tikėjosi, pasirodė vos ne dvigubai ilgesnis.

ar ne – div ne, snad dokonce (pět dětí)

Pasakojęs, kad prisiglaudęs pas moterį, kuri turinti ar ne penkis vaikus.

gal – snad (měsíc)

Stovėjo jie pas mus gal mėnesį, gal kiek daugiau – tikrai neprisimenu.

kažkada/kažkur (a další neurčitá zájmena tohoto typu) – někdy (před válkou)

Kažkada prieškarinėje Lietuvoje jis buvo žymi figūra mieste...

Gal čia kažkur 1939 metais ir mūsiškis "Kaunas" sprogo ant minos?

kokie/kokios (a další tvary tohoto zájmena) – nějakých (deset let)

Dringelių Juozapas jau kokie dešimt metų guli po velėna - vėžys be laiko suėdė.

Jis išnyko iš realaus pasaulio prieš kokias penkias dienas.

typ du ar trys

Ji buvo metais ar dvejis už mane vyresnė, aukštesnė, lieknesnė.

³⁴ *Mluvnice češtiny 3, Skladba*, kolektiv autorů, Academia, Praha 1987, str. 364

2.2 VOLUNTATIVNÍ MODALITA (*deontinis modalumas*)

2.2.1 Lexikální prostředky

Lexikální prostředky obsluhující sféru voluntativní modality představují především výrazy slovesné povahy. Konkrétně se jedná o tzv. vlastní modální slovesa³⁵ (např. *galėti, reikėti*) a jiné, významově (a většinou i morfologicky) jim blízké slovesné modální výrazy – tzv. modální predikátory³⁶ (např. *privaloma, galima, pageidaujama*). Modální význam můžeme dále objevit u celé řady plnovýznamových sloves (*leksiniai veiksmažodžiai*) (např. *ruošti, drįsti, paliepti*). Nutnost, možnost a záměr vyjadřujeme kromě těchto výrazů také jejich synonymními (obvykle slovesně-jmennými) konstrukcemi (např. *nenorėti – neturėti jokio noro, sugebėti – turėti sugebėjimą, turėti (Dievo) dovaną*). Hlavním exponentem voluntativní modality však zůstávají modální slovesa, považujeme tudíž za nutné, zmínit se o nich blíže.

Modální slovesa (*modaliniai veiksmažodžiai*)

Otázka existence či neexistence modálních sloves v litevštině by vydala na samostatnou práci. Názory litevských lingvistů se v tomto směru velice různí.³⁷ *Lietuvių kalbos gramatika* z roku 1971, *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika* z roku 1996, ani *Lithuanian Grammar* každopádně tato slovesa jako samostatnou skupinu vůbec nevymezují. Ani A. Usonienė se vzhledem ke svému zaměření (anglistika) k tomuto tématu nevyjadřuje zcela jednoznačně. Pokud totiž litevská slovesa nesoucí zmiňované modální významy lingvisté porovnávají s anglickými modálními slovesy, která v angličtině suplují chybějící kategorii slovesného způsobu a představují nadmíru specifickou skupinu sloves s krajně defektním paradigmatickým a jinými, velice specifickými vlastnostmi, musí přirozeně dospět k závěru, že litevština žádnými podobnými slovesy nedisponuje.

My však vycházíme z poznatků české jazykovědy, která – nezátížená podobným srovnáním – otázku existence modálních sloves v češtině nikterak neproblematizuje, tuto skupinu tradičně uznává a je schopna vymezit celou řadu společných charakteristických vlastností sloves, která se do ní obvykle řadí: Modální slovesa v češtině např. netvoří některé formy (imperativ, trpné pasivum a většinou ani slovesné substantivum), nevytvářejí vidové

³⁵ Grepl, M., Karlík, P.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha 1986, str. 173

³⁶ *Encyklopedický slovník češtiny*, kolektiv autorů, Lidové noviny, Praha 2002, str. 268

³⁷ Souhrnně o tom Usonienė, A.: *Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė*, Vilnius 2004, str. 62.

dvojice, nelze je rozvíjet jménem. Co se týče jejich syntaktického postavení, jsou významově neautonomní, základní děj vyjádřený plnovýznamovým slovesem pouze modifikují. Pojí se s infinitivem plnovýznamového slovesa, společně pak vytváří jeden syntaktický komponent – složený přísudek (*suvestinis tarinys*).³⁸ Jelikož nacházíme mezi českými modálními slovesy a jejich litevskými ekvivalenty četné gramatické paralely, rozhodli jsme se tyto litevské ekvivalenty rovněž pokládat za „plnohodnotná“ modální slovesa.

Ani v otázce, která litevská slovesa do skupiny modálních patří, nepanuje shoda. Nepřekvapuje nás to vzhledem ke značné pohyblivosti hranic, jež je příznačná pro celé téma modality. I zde je třeba rezolutně stanovit hranice vlastní. Hovoříme-li o modálních slovesech, máme v litevštině na mysli konkrétně slovesa *turėti*, *privalėti*, *tekti*, *reikėti*, *galėti*, *mokėti*, *(su)gebėti*, *pajėgti*, *įstengti*, *tikti*, *derėti*, *norėti*, *ketinti* a *knietėti*, ovšem pouze v případě, že vyjadřují nutnost, možnost či záměr. (Např. posesivní *turėti* či *mokėti* ve významu *platit* sem samozřejmě nepatří.)

Sloveso *turėti* a jeho polyfunkčnost

Lingvisté různých národností si nezávisle na sobě všímají vztahu posesivního *mít* a nutnostního *muset*. Konstatují, že v základu modální hodnoty nutnosti (a možnosti) leží v mnoha jazycích posesivní význam – viz např. české *Všem nám jest potřeba (máme potřebu) se stále učit. Petr je dlužen (má dluh) to vysvětlit.*³⁹; stejně tak záporné *Petr nesmí (nemá právo) odejít*. A. Usonienė upozorňuje na stejný jev ve španělštině a v angličtině, kde např. hodnotu nutnosti vyjadřuje jak sloveso *must*, tak sloveso *have to* (z angl. *have* – *mít*).⁴⁰ V litevštině o vztahu mezi *muset* a *mít* nemůže být nejmenších pochyb – oba významy zde vyjadřuje sloveso *turėti*.

Sloveso *turėti* pokrývá velké množství modálních významů, které např. v češtině obsluhují různé lexikální jednotky. *Turėti* ve významu *muset* je jedním z hlavních exponentů kategorie nezbytnosti. Ve svém druhém významu *mít* může figurovat jako exponent modálních hodnot povinnosti a záhodnosti nebo jako plnovýznamové sloveso vyjadřující posesivitu. Kromě toho záporná hodnota *neturėti* může znamenat jak *nemuset* (modální hodnota možnosti), tak i *nesmět* (nezbytnost vyplývající ze zákazu). Jak už víme, můžeme se s tímto slovesem setkat i v oblasti jistotní modality coby exponentem různých stupňů

³⁸ Nejpodrobněji a velmi zajímavě toto téma rozvíjí E. Benešová in: Panevová, J., Benešová, E., Sgall P.: *Čas a modalita v češtině*, Universita Karlova, Praha 1971, str. 90–112.

³⁹ Grepl, M., Karlík, P.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha 1986, str. 174

⁴⁰ Usonienė, A.: *Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė*, Vilnius 2004, str. 56

přesvědčení (v závislosti na tvaru, v němž je ho užito). Význam slovesa *turėti* je tedy vždy podmíněný kontextem, jednotlivé aktuální funkce lze identifikovat pomocí parafrází.

Při sestavování následujícího přehledu lexikálních prostředků jsme postupovali stejným způsobem jako u výrazů jistotních – tj. vyhledáváním a ověřováním v textových korpusech. Zde však ještě více než v kapitole o jistotní modalitě platí, že výsledný výčet obrátů si naprosto neklade nárok na úplnost. (Ani by to nebylo možné: litevština disponuje velkým množstvím sufixů, pomocí kterých je schopná vyjádřit i velmi jemné významové nuance sloves – obsáhnout všechny je nemyslitelné.) Snažili jsme se především postihnout nejběžnější způsoby vyjádření kategorií nutnosti, možnosti a záměru; kromě toho uvádíme i další, méně frekventované obraty, které nás z nejrůznějších, čistě subjektivních důvodů zaujaly (někdy např. svou podobností s češtinou, jindy naopak rozdílností). Rovněž ze subjektivních pohnutek uvádíme u některých sloves jejich paradigma.

Oproti souhrnu jistotních lexikálních prostředků jsme zvolili jiný způsob třídění: namísto morfologického hlediska uplatňujeme hledisko sémantické. Domníváme se, že jen tak se můžeme neztratit v obrovské rozmanitosti významů, jež do této modální oblasti spadají. (V závorkách uvedené litevské ekvivalenty českých výrazů označujících jednotlivé modální hodnoty jsou pouze našimi pracovními verzemi, nikoli zavedenými termíny.)

a) Nutnost (*būtinumas*)

= informace o nutnosti ne/realizace nějaké činnosti. V rámci této kategorie dále rozlišujeme hodnoty nezbytnosti (nepřipouští se alternativa, ne/realizace činnosti bývá často výsledkem zákazu), povinnosti (ne/realizace je konateli uložena, jedná se o důsledek nějakého závazku či nařízení) a záhodnosti (ne/realizace se hodnotí jako žádoucí, vhodná, ...).

Nezbytnost (*neišvengiamumas*)

turėti – muset

Turiu grįžti, tai mano likimas.

negalėti – nemoci

Aš negaliu nefantazuoti, negaliu elgtis kaip visi.

tekti – muset: **man teko** – přišlo mi

Su motina teko eiti elgetauti.

gauti – muset (Jedná se pouze o jeden z mnoha významů tohoto frekventovaného slovesa.)

Jeigu nevažiuosi, gausi rašyti pasiaiškinimą.

drįsti (drįsta, drįso) – opovažovat se:

kaip tu drįsti/nedrišk – jak se opovažuješ/neopovažuj se

Kaip tu drįsti kalbėti šitaip su savo motina, vaike?

Bet prieš kiekvieną valgį tau don-don-don kaip kalėjime, ir tu nedrišk pasivėluoti.

reikia – je třeba, musí se

Vadinas, reikia ieškoti ligos priežasčių, jas šalinti.

Reikėjo apie duoną galvoti, o ne apie mokslus.

prireikia – je zapotřebí, **prireikus** – v případě potreby

Prireikia laiko suprasti įvairius asmenybės, įpročių, poreikių, norų, jausmų ir minčių aspektus.

Prireikus tu visada gali tikėtis mano pagalbos...

man reikalinga – potřebuji

Dabar man kaip niekada reikalinga parama, net daugiau nei parama...

būtina – je nutné

Būtina sukurti didžiulę reklamą, pateikiamą mokykloje ir žiniasklaidoje, prieš alkoholinių gėrimų vartojimą...

neįmanoma – není možné, je nutné

Jo buvo neįmanoma nemylėti – toks buvo grakštus, turtingas ir galingas.

(kam nors) privalu – (někdo) musí, je nucen

Jam privalu ne tik laikytis celibato, bet draudžiama vartoti "seksualinį žodyną" ar atsiduoti geidulingoms mintims.

būti priverstas – být nucen

Kadangi yra pavėlavusių, esu priverstas pakartoti, ką pasakiau anksčiau.

nevalia – nesmí se, je zakázáno

Nevalia drumsti mirusiųjų ramybės.

neturėti – nesmět

Tą dieną niekas neturi dirbti – nei tu, nei tavo vaikai, tavo vergai, tavo gyvuliai, nei svetimšaliai, gyvenantys tavo krašte.

negalima – nesmět

Tau negalima dalyvauti mūsų sueigoje. Gali tik pasislėpusi visa tai stebėti.

(už)drausti – zakázat

Jiems draudė pasakoti vaikams apie nepriklausomą Lietuvą.

neleisti – nedovolit

Man tėvai neleidžia svetimų daiktų imti...

(griežtai, griežčiausiai) draudžiama/uždrausta/drausta – je (přísně) zakázáno

Partizanams buvo draudžiama įsimylėti ir gerti.

Viskas, kas buvo laisva ir gražu, buvo uždrausta.

nėra leista/neleista – není dovoleno

Pamiršk juos abu. Manau, kad nebus leista grįžti nė vienam.

Žmonėms čia neleista laisvai veikti, todėl šie vergoviniai kvartalai gangrenuoja.

likti – zbývat: **man lieka/liko (tik)** – zbývá mi jen

Normaliam vyrui beveik viskas uždrausta, lieka tapti nenormaliu.

Teliko kantriai laukti, kol pasirodys paslaptinę kalintojai.

nelieka nieko (kita), tiktai/nieko kito neliko, kaip tik – nezbývá/nezbylo mi než

Tau, Ignai, nelieka nieko kito, kaip atiduoti komjaunimo bilietą.

Man neliko nieko kito, kaip pridurti, kad taip galima apibūdinti bet kurios sostinės žmogų.

lieka viena/vienintelė/paskutinė išeitis – zbývá jediná/poslední možnost

Lieka viena išeitis, – daryti tai, ko kiti nedaro.

Vienintelė išeitis yra dažnai keisti gyvenamąją vietą ir būti labai apdairiam.

nėra/neturiu kitos išeities – nemám/není jiného východiska

Jis privalėjo žūti, kitos išeities nebuvo.

- Dieve, kaip nenoriu su tuo prasidėti, bet kitos išeities nėra.

lieka/liko/yra vienintelė galimybė – zbývá jediná možnost

Liko vienintelė galimybė – susirasti turtingus bendrakelionius, norinčius tą sumą pasidalinti perpus.

nėra/neturiu kitos galimybės – není jiná možnost/nemám jinou možnost

Visai be patarnautojo Mišios laikomos tik nesant kitos galimybės: tada sveikinimai ir palaiminimai praleidžiami.

neturėti teisės – nemít právo

Tavo namuose katės neturėjo teisės įeiti į trobą.

kitaip neįmanoma – jiná možnost nezbývá, jinak to nejde

Laikui bėgant suprasi ir pats, kad kitaip neįmanoma.

Povinnost (įpareigojimas)

turėti – mít (co má/měl či nemá/neměl by kdo dělat)

Prieš pietus turėčiau grįžti.

Jis visų nuostabai pareiškė, kad neturime deginti tiltų, reikia dalyvauti savo krašto administracijoje...

privalėti (privalo, privalėjo) – muset, být povinen

Mokinys privalo atitarnauti laive trejus metus, iš kurių pirmus negauna atlyginimo.

privaloma – je povinné

Turistams privaloma kas naktį grįžti pernaktvoti į viešbutį, nors nebuvo pasakyta kelintą valandą.

Ėjimas balsuoti buvo privalomas, nes turėjo būti pase pažymima, kas buvo balsavęs.

kieno nors pareiga yra/turėti pareigą – něčí povinností je

Mano pareiga buvo štabo viršininkui ruošti vakarienę.

Tėvai turi pareigą auklėti savo vaikus.

įpareigoti (ką nors)/uždėti (kam nors) pareigą – dát někomu za povinnost

Versalio sutartis įpareigojo Vokietiją pripažinti, jog Memelis nuo seno – Lietuvos sudėtinė dalis...

įsipareigoti – vzít na sebe povinnost

Dar daugiau yra sūnų, kurie įsipareigoja būti tėvų vietininkais.

įsakyti/(kam nors) įsakyta – příkázat, uložit

Mums įsakyta nedelsiant pašalinti visus asmenis.

(pa)liepti/(kam nors) (pa)liepta – příkázat

Sergantiems liepia pasilikti – juos gabens į miestą, į ligonines.

pavesti/(kam nors) pavesta – uložit

O man karalienė pavedė išnešti velionį iš rūmų ir palaidoti.

Jam buvo pavesta įgyvendinti seną lietuvių tautos svajonę turėti pagaliau savo nacijos teatrą...

mano užduotis yra – mám za úkol

Pirmoji mano užduotis buvo suorganizuoti būrio vadovybę.

turėti uždavinį – mít za úkol

Mes turime vieną uždavinį – įkrėsti kiekvienam pagal nuopelnus.

užduoti/uždėti/užduoti uždavinį – uložit, dát za úkol

Perskaitydavo tik tiek, kiek užduota, parašydavo tiek, kiek nurodyta, nė eilutės viršaus.

Uždėjo klebonas didelį išpirkimą, liepė stacijas apeiti, pasninkauti, atgailauti, Švenčiausiojo nedavė.

(iš)kelti uždavinį – stanovít úkol

Jis iškėlė sunkų uždavinį – suderinti idealą ir tikrovę.

(iš)kelti sau/užsibrėžti uždavinį – dāt si za úkol

Eidamas į armiją, meldžiausi ir sąmoningai kėliau sau uždavinį : jokių draugysčių, jokių pažinčių su merginomis.

numatyti/(su)planuoti/nustatyti planą/(su)regzti planą – stanovit, naplánovat

- Juk buvo numatyta šiąnakt dirbti.

Fuehreris numatė šio krašto padėtį galutinai tvarkyti po karo...

Deja, atsiskaitymo laikas atėjo daug anksčiau negu buvo planuota.

Záhodnost (tinkamumas)

turi/turėtų – má/mělo by být

...poetas pasakė, kad ne tauta turėtų jam dėkoti, bet jis turėtų dėkoti tautai.

Prezidentas turi būti gražus! (význam slovesa turėti je vždy kontextově podmíněn, takto bez kontextu by mohlo jít i o hodnotu povinnosti)

neturi/neturėtų – nemá/nemělo by být

Neturėtų taip žemėj būti, kad tėvai savo vaikus laidotų...

Ji (poezija) neturi būti nei apie grožį, nei graži, verčiau prasminga, išgyventa, tikra...

ne/tikti – ne/hodit se

Juk viešose vietose, o tuo labiau iš tribūnų, tikrai netinka šnekėti, ką nori.

Norvydas nespėjo įsiterpti, kad tokia tema nelabai tinka kalbėtis telefonu...

ne/derėti – ne/patřit se

Dera medituoti vienatvėje, apmąstant malonumo ir skausmo iliuziškumą.

Gal derėtų ir atskirai su kiekvienu atsisveikinti?

Jai tikrai nederėjo šito sakyti, tačiau ji buvo tiesiog per jauna, kad suvoktų gelminį tų žodžių pavojų.

ne/priderėti – ne/slušet se, ne/hodit se

Kartais pridera sustoti ir susimąstyti.

pravartu – hodí se, je užitečné (velice zřídka též **nepravartu**)

Tokiu metu pravartu megzti, gerti arbatą su sausainiais, politikuoti, vartyti nuotraukų albumus ir plepėti su kaimynėmis ant laiptų...

Bet ir jam būtų pravartu žinoti, kokius išpūdžius jo veikalas sukėlė visuomenėje.

(kam nors) reikėtų – zasluhovalo by, měl by

Tau tikrai reikėtų nueiti pas psichologą.

nereikėtų – nemělo by se

Už tai Dievas dvigubai baudžia. To nereikėtų pamiršti.

gali prireikti – mūže se hōdit

Juk gali kada nors prireikti šitokiu būdu užsidirbti duoną.

ne/pageidautina – je ne/žādouci

Likusiuosius taip pat pageidautina paimti gyvus.

Kritikuoti vadovus, kad ir pagrįstai, irgi nepageidautina.

ne/pageidaujama – je ne/žādouci

Įvairių valstybinių švenčių progomis būdavo pageidaujama, kad apdovanoti visų pirma būtų pristatomi partiniai ir komjaunuoliai.

Sovietiniu laikotarpiu nei originalumas, nei Vakarų pasaulio pedagoginių idėjų propagavimas buvo nepageidaujama.

ne/patartina – není/je radno

Istorikams nepatartina kalbėti apie tai, kas būtų, jeigu būtų.

Volnėji sem řadíme také výrazy typu:

ne/vertėti (verta, vertėjo) – ne/stát za to

Jau vien dėl to verta gyventi!

Pagalbos iš jų tikrai nevertėjo tikėtis.

Tada gal vertėtų pagalvoti apie grįžimą namo?

ne/užtekti – stačít

Va, užtenka tik nuspausti iš jų vieną pasirinktinai, ir mes atsiliepsim...

ne/pakakti (pakanka, pakako) – stačít

Pakaktų, kad šiaip galėčiau pabūt...

tereikėti – stačít

Tau tereikia labiau pasistengti.

Dabar tereikėjo pereiti į kitą gatvės pusę ir palaukti dvidešimt minučių.

pakenkti (pakenkia, pakenkė) – škodít

Šiek tiek prasiblaškyti gal visai nepakenktų?

Exponenty kategorie záhodnosti přecházejí plynule k výrazům hodnotícím:

ne/priimtina – ne/přijatelné, ne/správné

Jai tokia išeitis priimtina?

Kai išgeri, pasaulis tampa gražesnis, o man tai nepriimtina.

ne/protinga – ne/rozumné

...argi protinga pyktis su žmogum dėl arklio, o dar taip baisiai?

Betgi neprotinga būtų tvirtinti, kad žilų senovės žmonės nežinojo, kas yra pavydas, įtūžis ar neapykanta.

ne/teisinga – ne/správné

Tikriausiai teisinga būtų tarti: kiekvienas turi savo Via Ossario!

Prisimenu, kai nei iš šio, nei iš to imdavau isteriškai šaukti, kad taip negali būti, kad tai neteisinga...

b) Možnost (*galimumas*)

= informace o možnosti ne/realizace nějaké činnosti. V rámci této kategorie dále rozlišujeme hodnoty prosté možnosti (k ne/realizaci činnosti existují příznivé podmínky), dovolení (překážky ne/realizace činnosti byly odstraněny), a schopnosti (konatel má vrozené či získané předpoklady k ne/realizaci činnosti).⁴¹

Prostá možnost (*paprastas galimumas*)

galėti – moci

Aš galiu daryti, ką noriu.

Jums prašant, galiu nieko nedaryti.

neturėti/neprivalėti – nemuset

Man patiko, kad neturiu nieko įrodinėti, tik leistis mokomas ir netrukdyti joms demonstruoti savo gebėjimų.

nebūtinai turėti – nemuset

Nebūtinai tamsta turi padėti mano pasiūlytu būdu, bet padėti privalai.

nebūtina – není nutné

Mudviem nebūtina čia gyventi. Savo dalį parduosim, nusipirksim kitur...

nereikėti – nemuset, nebýt potřeba

Jam jau nereikėjo bėgti, skubėti, pasislėpti.

galima – je možné

Galima gydyti, bet galima ir negydyti.

Vakare bus galima grįžti į pilį.

įmanoma – je možné, lze

- Kosmose įmanoma skraidyti tik sandariai uždarytais laivais, – prieštaravo Orionas.

nėra neįmanoma – není vyloučené

Vadinas, nugalėti nėra neįmanoma, tik reikia labai panorėti.

⁴¹ Grepl, M., Karlík, P.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha 1986, str. 180

turėti galimybę – mít možnost

Šiose situacijose kiekvienas turi galimybę išsakyti savo jausmus (taip pat ir mokinius, jeigu dalyvauja).

atsiranda/atsirado galimybė – naskýta se/naskytla se možnost

Tada vaikui atsiranda galimybė atgauti pasitikėjimą, iniciatyvą, jo asmenybė vėl ūgteli.

pasitaiko/pasitaikė galimybė – naskýta se/naskytla se možnost

Ne taip dažnai pasitaiko galimybė išsiveržti iš už geležinės uždangos į laisvą pasaulį.

turėti progą/laiko – mít příležitost/čas

Gimusi pirmame dvidešimtojo amžiaus dešimtmetyje, ji turėjo progą iš arti stebėti bolševikų revoliuciją ir 1917 metų badą rusų imperijos sostinėje.

- Kai turėsi laiko – paskaityk!

Do kategorie možnosti řadíme i zdánlivě nemodální výrazy *sunku* a *lengva* ve spojení s infinitivem. Modalita není v tomto případě vyjádřena explicitně, ale elipticky – tj. modální prostředek (*Ize/dá se – galima*) je vypuštěn, výpověď je i tak všeobecně srozumitelná:

sunku/nelengva × lengva – těžko × lehko

Šiandien ir spausdiname vieną tokį kūrinį, kurio žanrą sunku apibrėžti.

Žilo plauko sulaukus, nelengva prisiminti, kaip iš tikrųjų buvo.

Dovolení (*leidimas*)

leisti – dovolit

Regula man leidžia turėti moterų tiek, kiek noriu, jei nėra tos, vienintelės.

leidžiama/leista – dovoleno

Dabar vienai šeimai leidžiama turėti po du vaikus, o iš tradicijos Tibeto gyventojai turėdavo po penkias atžalas.

Tik nebuvo leista rašyti Dievas.

turėti/gauti leidimą – mít/dostat povolení

...Babarskis ne tik uždirbo krūvą pinigų, bet ir gavo leidimą parsivežti iš lagerių pažįstamą merginą.

Prižiūrėjau šimtą dvidešimt arklių ir turėjau leidimą visą parą vaikščioti.

duoti leidimą/sutikimą – dát svolení/souhlas

Dokumente pasakyta, kad tokiai unijai davė sutikimą Lietuvos ponai.

turėti/įgyti teisę – mít právo

- Laisvoj šaly kiekvienas turi teisę būt laisvas,– atsakė teisėjas.

duoti/pripažinti/suteikti teisę – udělit/přiznat právo

Lietuva ir kitoms tautoms pripažįsta teisę gyventi laisvomis ir nepriklausomomis valstybėmis.

įgalinti – umožnit (na pomezí možnosti a dovolení)

Tėra tik viena aistra, kuri įgalina žmogų susieti save su pasauliu, o kartu ir išsaugoti vientisumą bei individualybę, – tai meilė.

galėti – moci (v tomto významu vystupuje hlavně v otázce)

- Angele, – prašneko jis dar tyliau, - ar galiu aš su tavim atvirai pasišnekėti?

leisti sau – dovolit si

Ji gali leisti sau nusišaut tik mintyse.

ryžtis (ryžtasi, ryžosi) – odhodlat se

Šiam žingsniui ryžausi bijodama, kad, pabūgusi kančių, neišduočiau draugų.

drįsti/išdrįsti (drįsta, drįso) – odvážit se

- Drįstu paprieštarauti jums – nei vieno, nei antro aš nedariau.

Drįščiau tvirtinti, jog tai vienas įspūdingiausių peizažistų šiandieninėje lietuvių poezijoje.

įsidrąsinti – dodat si odvahu

Stovime ir tylime. Įsidrąsinu jai pasiūlyti cigaretę. Neatsisako.

turėti drąsos – mít odvahu

Kiti iš jų turėjo drąsos kalbėti apie krikščionybę kaip visuotiniausią plotmę.

Schopnost/neschopnost ne/realizace (sugebėjimas/nesugebėjimas ne/realizuoti)

mokėti – ne/umět

Turiu lėlę, kuri moka kalbėti.

gebėti/sugebėti – umět, být s to

Aš vis dar nesugebu parašyt, ką iš tikrųjų galvoju.

įstengti – být schopen, dovést

Tik čia aš įstengiu viską taip aiškiai prisiminti.

pajėgti – být schopen, dovést

- Aš nebepajėgiu atsipalaiduoti, – pasiskundė Karlui...

įmanyti – být schopen, dovést

Kaip įmanydama mergina slėpė savo ydą, bet yla visuomet išlenda.

Derinu, kaip matot, tarnybines pareigas su privačiom, kol įmanau.

ištesėti – být s to

Jau seniai buvo prisiekęs sau nekalbėti apie tai, bet vis neištesėdavo.

turėti sugebėjimą – mít schopnost

Turėjo ypatingą sugebėjimą suartėti su nepažįstamais žmonėmis.

turėti (Dievo) dovaną – mít dar (od Boha)

Pasirodo, kad Akvilina (...) turėjo Dievo dovaną kiaurai permatyti žmogų, nuspėti jo ateitį, nustatyti ligą ar kokią kitą negerumą.

Volnėji také:

su/spėti – stihnout

Dar nespėjus gerai apsidairyti mane apspito draugiškai besišypsančių veidų būrys.

pavykti – povést se

Nesu tikras, bet atrodo, kad ir jauniausiajai dukrai pavyko pasislėpti.

sektis/pasisekti – dařit se/podařit se

Motina pasisekė pabėgti, bet netrukus ją areštavo, nuteisė dešimčiai metų kalėti.

ištverti – vydržet

Kažin ar yra riba, kiek moteris gali ištverti ir fiziškai, ir dvasiškai?

(pozn.: Patří sem i záporné protějšky všech výše uvedených výrazů.)

Dále do této kategorie zařazujeme výrazy, které se dají parafrázovat jako *začal mít (získal, nabył) schopnost X přestal mít (ztratil) schopnost*:

įgyti/prarasti sugebėjimą – získat/ztratit schopnost

Išsivalęs organizmą ir įpratęs medituoti įgijau sugebėjimą jausti energetinius fenomenus.

Už priesaikos laužymą jie buvo praradę sugebėjimą kalbėti...

išmokti (išmoksta, išmoko) – naučit se

Iš mamelės išmokau pinigų bet kur nemėtyti.

įsisavinti – osvojit si

Be abejonės, kūdikis daug ką įsisavina, apie daikto savybes sužino pats čiupinėdamas įvairius daiktus.

priprasti/apsiprasti – zvyknout si

Tačiau simpatiška, nuoširdi, smarki, sveika, energinga pusamžė kaimo moteris, jau pripratusi kalbėtis ir su aukštais svečiais iš sostinės, ne tik su žurnalistais.

atprasti – odvyknout si

Prie visko galima priprasti, kaip ir nuo visko atprasti.

pamiršti/užmiršti/užsimiršti – zapomenout

Išnyksta skausmas, baimė, nerimas, bet amžinai užsimiršti negali.

(Pozn.: V tomto konkrétním případě dochází ke kumulaci modálních prostředků – plnovýznamové sloveso *ušsimiršti* s modálním odstínem neschopnosti (přesněji ztráty schopnosti) je dále modifikováno vlastním modálním slovesem *galėti* (resp. *negalėti*). Výsledným modálním významem je vyjádření nemožnosti ztráty schopnosti.)

Schopnost vrozená a schopnost získaná (dovednost)

Kategorie schopnosti bývá často vnitřně diferencována na schopnost vrozenou (*įgimtas sugebėjimas*) a schopnost získanou (*įgytas sugebėjimas – mokėjimas*). Ve větách s významem vrozené schopnosti se často užívá výrazů *jau* a *dar*; modální sloveso se často vypouští:

jau/dar – už/ještě (+ významové sloveso)

Metų pabaigoje (jeigu vaikas jau vaikščioja) galima pažaisti „Slėpynes“, „Pagausiu, pagausiu“, „Pavyk mane“...

Visa laimė, kad mūsų pirmagimis Petras Kurmelis, nors jau šeštus įpusėjęs, dar nekalba.

U schopnosti získané se sloveso vyjadřující schopnost uvádí:

*Bonifacijus labai didžiujosi, kad apynasrį jau moka pats užsimaut!*⁴²

c) Záměr (*noras*)

= rozhodnutí konatele ne/realizovat nějakou činnost. V rámci této kategorie rozlišujeme hodnoty úmyslu a přání. Pokud je ne/realizace dané činnosti plně v kompetenci konatele, jedná se o úmysl, pokud ne, jde o přání. Vzhledem k tomu, že příznakovým exponentem obou hodnot je sloveso *norėti* a že výpověď pokaždé neobsahuje jasnou informaci o kompetenci konatele, je někdy obtížné od sebe tyto dva významy odlišit.

Úmysl (*ketinimas*)

norėti – chtít (mít v úmyslu)

Bet rytoj aš jau noriu grįžti...

ketinti – hodlat

Neketinu taip lengvai pasiduoti.

teiktis (teikiasi, teikėsi) – ráčít, uráčít se

Mat gimnaziją aplankyti teikėsi jo šventenybė vyskupas.

rengtis/pasirengti – chystat se

Gydytojas pasirengė rašyti ir jau pridėjo tušinuką prie popieriaus.

⁴² Grepl, M., Karlík, P.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha 1986, str. 183; Usonienė, A.: *Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė*, Vilnius 2004, str. 39

ryžtis/pasiryžti – odhodlat se

Pasiryžau atlikti viso gyvenimo išpažintį.

ruoštis/susiruošti – chystat se

- Ruošiuosi atsidėti vien moksliniam darbui, – bandžiau joms aiškinti.

regzti (rezga, rezgė) – kout něco (obvykle nekalého)

Aš jaučiu, kaip jis net dabar kažį ką prieš mane rezga.

norima/norėta – „je/bylo zamýšleno“ (Ve snaze přiblížit se co nejvíce významu litevského predikativu *norėta*, uchýlili jsme se v češtině ke stylisticky poněkud neobratnému výrazu, při překladu bychom volili nějaký vhodnější výraz: zde konkrétně např. *chtěli*.)

Norėta išvežti į Sibirą visus, bet pakliuvo tik vienas tėvas.

būti nusprendęs/apsisprendęs – být rozhodnut

Dėl tokio jos elgesio kitą dieną buvau nusprendęs su ja šnektelti.

būti pasiryžęs/kupinas ryžto – být odhodlán

Aš išvažiavau, tvirtai pasiryžęs daugiau su ja nesimatyti.

Kai mudu susitikom, Vladas buvo kupinas ryžto ir gerų norų padaryti naujojo ateivio gyvenimą lengvesnį.

būti linkęs/nusiteikęs – být nakloněn, mít sklon

Ji šį vakarą nusiteikusi ginčytis.

linkti (linksta, linko) – mít sklon

Su metais daugelis vis labiau linksta minėti vidurinės mokyklos baigimo sukaktis.

būti pasiruošęs/susiruošęs/pasirengęs – být připraven, ochoten

Ketvirtadienį per vakarienę jis prasitarė, kad vienas iš jo mokinių yra pasirengęs jį išduoti.

būti pasišovęs – být odhodlán

Ir brolis, ir sesuo - inteligentai, tik ji viena, kvaišėlė, pasišovusi ieškoti romantikos.

atsisakyti/nesutikti – odmítat

Ji klieđi ir apskritai atsisako gyventi su tėvu po vienu stogu.

Bankas nesutinka pratęsti jiems kredito...

vengti – vyhýbat se, bránit se něčemu

Bemaž visi pacientai vengia apie save kalbėti.

panorėti – zachtít se, dostat chuť

Reikia, kad tik kas panorėtų apie jį parašyti didesnį darbą.

norėtis: norisi – chce se

Kartais norisi gražiai atrodyti, tai labai pakelia nuotaiką.

(pozn.: Také zde počítáme se zápornými protějšky všech výše uvedených výrazů.)

turėti norą/neturėti jokio (nė menkiausio) noro – chtít

Priėjęs prie durų atsiminiau, kad neturiu jokio noro su kuo nors bendrauti.

jausti poreikį/nejausti (jokio, nė mažiausio) poreikio – ne/cítit potřebu

Šiaip jau gana reti susitikimai su seserimi beveik visada baigdavosi sunkiais pokalbiais, todėl Tomas nejautė poreikio džiuginti ją savo vizitais.

(man) ne/ateina į galvą/galvon – ne/napadá mě

Nė į galvą tau neateina mintis paleisti viską, ką turi, per rankas.

nė negalvoju/nemanau – ani mě nenapadne

Girdėjau pro miegus nerišlų jų pokalbį, bet nė nemaniau kištis.

Přání (pageidavimas)

norėti – chtít

Tėveliai mano labai norėjo, kad aš ištekėčiau, bet taip ir pasimirė, nesulaukę anūkų...

pageidauti – přát si

Dabar aš gaunu viską, ko tik pageidauju.

trokšti (trokšta, troško) – dychtit

Beatodairiškai trokšdama išmokti šios apeigos paslapčių apsigyvenau pas lamą Vangjalą...

geisti (slapčiomis/karštai/velniškai) – toužit

Imk, ką širdis geidžia, tik nesikišk per daug į suaugusių reikalus.

svajoti – snít o něčem

Ar svajoji tapti karate pasaulio čempionu?

ilgėtis (ilgisi, ilgėjosi) ko nors – toužit po něčem (se steskem)

Kaip žmogaus prigimtis ilgisi laisvės!

(ką nors) apima noras – (někoho) zaplavuje touha

Vegą apėmė didžiulis noras parodyti, kad ir ji kažko verta, kad jos negalima taip greit iškeisti į kitą.

knietėti (knieti, knietėjo) – mít nutkání: **man knieti** – (moc) rád bych

Man baisiai knieti susipažinti su libaniečių virtuve.

Baisiai knietėjo sužinoti, kas tas žmogus, pardavęs apyrankę auksakaliui.

×

kniesti (kniečia, knietė) – varianta ke **knietėti**, ve slovnících (např. DLKŽ) se vyskytuje, v textovém korpusu téměř ne

...rytais nekantriai laukė laikraščio naujo numerio, labai knietė pavartyti kitą spaudą, bet skaitykloje pasirodyti nedrįso.

(pozn.: Ačkoli jsme se po dlouhém váhání rozhodli sloveso *knietėti* přiřadit k hodnotě přání, domníváme se, že může vyjadřovat i hodnotu úmyslu. Významový rozdíl není vždy snadné jednoznačně rozlišit, rozhodující je vždy kontext.)

(baisiai) norėčiau/nenorėčiau – rád/nerad bych

Šį bei tą apie tave žinau, tačiau daugiau norėčiau išgirsti iš paties.

(mieliai/su džiaugsmu) ką nors daryčiau – rád bych/s radostí bych

Mielai išgerčiau taurelę degtinės, bet į restoraną užėiti negaliu.

Laikykis, broli, aš su džiaugsmu stočiau šalia Tavęs.

(man) būtų (be galo) malonu – rád bych, bylo by příjemné

Labai būtų malonu su jumis daugiau pasikalbėti.

(man) patiktų – rád bych, líbilo by se mi

Bet man visai patiktų, kad tu pasirūpintum manim, o aš tavim.

man svarbu/nesvarbu – ne/záleží mi

Mums buvo svarbu iš jo sužinoti, kas dedasi už kalėjimo sienų, nes neturėjome jokių žinių.

rūpėti (kam nors) – záležet (někomu na něčem)

O be to, atmink, jog Anupro sesytei Julytei jau labai rūpi ištekėti.

būti suinteresuotas – mít zájem (na něčem)

Valdžia suinteresuota, kad šis kaimo darbo žmonių rankomis pastatytas architektūrinis paminklas kaip galima greičiau sugriūtų.

Volněji též:

(kruopščiai, aistringai, uoliai, kiek pajėgdamas) stengtis/pasistengti – snažit se

Kad ir kaip uoliai stengiausi kopti į viršų, jutau, jog sukuosi vis kažkur čia pat, aplink vieną ir tą pačią vietą...

(pa)mėginti/(pa)bandyti – snažit se, pokoušet se

Kai mėgino gelbėti kitus daiktus, rusai sustabdė jų šūviais.

siekti – snažit se, usilovat

Žmogus siekia pasirinkti tokį savižudybės būdą, kuris, jo nuomone, mažiausiai subjauroja kūną.

2.2.2 Gramatické prostředky

a) Syntaktické

Infinitiv (*bendratis*)

Užití infinitivu namísto určitého slovesného tvaru vyjadřuje v litevštině modální význam možnosti (resp. nemožnosti). Této konstrukce se užívá v (převážně deliberativních) otázkách – jako by mluvčí spíše vyjadřoval bezvýchodnost situace, než že by očekával odpověď:

Kaip man būti, kaip man gyventi su tokiu neapibrėžiamu, neparodomu, neįrodomu jausmu?

(*Jak mám žít s takovým (...) pocitem?* – ve významu: *S takovým pocitem nelze žít.*)

Bet kaip žmogui susikalbėti su kompiuteriu? (*Jak se má člověk domluvit s počítačem?* – ve významu: *Člověk se nemůže domluvit s počítačem.*)

Další infinitivní konstrukcí s modálním významem ne/možnosti je užití smyslového slovesa a spony *būti*. Těmto případům se budeme blíže věnovat v praktické části naší práce, nyní pouze pro ilustraci:

Jame (veide) buvo matyti ašarų pėdsakai./Niekur nematyti jokios augmenijos.

Girdėti garlaivio švilpimas./Nebuvo girdėti bobulės namuose dainų nei juoko.

Kondicionál (*tairiamoji nuosaka*)

Stejně jako v oblasti jistotní modality, i ve sféře voluntativní slouží kondicionál k odstínění modálních výrazů. Tato skutečnost souvisí se základní funkcí kondicionálu – vyjádřením podmíněnosti děje.

Jak ještě uvidíme, v kategorii záměru kondicionál často pomáhá odlišit modální hodnotu přání od hodnoty úmyslu, jež bývá obvykle vyjádřena indikativem:

Šią istoriją noriu papasakoti plačiau.

- *Kaip norėčiau čia pasilikti amžiams, – pamanė.*

V kategorii možnosti u opozice *gali* × *galėtų* vyjadřuje kondicionál podmíněnost – tj. závislost existence příznivých podmínek pro ne/realizaci děje na vnějších okolnostech:

Aš galiu atvykti pas jus i butą...

Atvažiuoti į Prahą negaliu jokių būdu: galėčiau atvykti į Prahą tikrai tada, jei gaučiau leidimą nuolatiniame apsigyvenime ir kokį nors darbą.

A konečně v kategorii nutnosti (konkrétně u hodnot povinnosti a záhodnosti) v opozici *turi* × *turėtų* (ve významu *má/měl by*) představuje tvar kondicionálu oproti indikativu menší míru kategoričnosti:

Negi aš tau visą gyvenimą turiu būti dėkingas?

Greičiausiai šiai aplinkybei ir turėčiau būti dėkingas, kad išliko sveika nugara ir sveiki kaulai.

b) Slovo tvorné

S oběma níže popsanými typy výrazů jsme se setkali už v oblasti lexikálních modálních prostředků [např. *privaloma*, (*savaime*) *suprantama*, *patartina*, *pageidautina*] – a to především ve tvaru neutra (*bevardės giminės formos*). Je to proto, že často dochází k jejich lexikalizaci (ustálení okazionalizmu v lexém).

Participium přezenta pasiva (*neveikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvis*)

Toto participium se tvoří připojením formantu *-mas/-ma* ke tvaru 3. osoby indikativu přezenta slovesa, např. *laukia-mas*, *myli-mas*, *skaito-mas*. Jedním z mnoha jeho významů je i modální význam možnosti (resp. nemožnosti). Do češtiny se tyto výrazy překládají nejčastěji adjektivy s formantem *-telný*, popř. *–ný*. (Pokud takové adjektivum nemůžeme vytvořit, překládáme opisem.)

Pasigirdo kitas balsas man ir jam gerai suprantama kalba. – srozumitelná řeč

Ignaciui rūpėjo, kad kelutis visada - ir pavasarį, ir rudenį - būtų išvažiuojamas. – sjízdná cesta

Mnohem častější jsou ovšem negovaná participia vyjadřující nemožnost označovaného děje:

Sako, aš negaliu valgyti, skausmas nepakeliamas. – nesnesitelná bolest

Neišvengiama tikrovė žiūrėjo į akis. – nevyhnutelná skutečnost

Virš Vilniaus sklandė neregimas ir pabrėžtinai nekūniškas metafizinis angelas. – neviditelný anděl

Participium s významem nutnosti (*reikiamybės dalyvis*)

Toto participium se tvoří z tvaru infinitivu odtržením sufixu -ti a následným připojením formantu *-tinas/-tina*⁴³, např. *bū-tinas*, *rašy-tinas*, *mylė-tinas* (resp. z tvaru infinitivu připojením formantu *-nas/-na*⁴⁴). Obvykle nese modální význam nutnosti – převážně záhodnosti, čemuž odpovídají i české ekvivalenty (adjektiva s formantem *-hodný*):

Emigracija vėlgi buvo smerktinas nusikaltimas prieš socialistinę valstybę ir partiją. – odsouzeníhodný přečin

Tai reiškia, jog jis tėra apgailėtinas žaisliukas mafijos rankose. – politováníhodná hračka

Vadinasi, be jokios abejonės, Danutė yra mūsų visų neįkainojamas nacionalinis turtas, brangintinas, atmintinas ir saugotinas. – nedocenitelné (viz výše) bohatství hodné uznání, zapamatování a ochrany

2.3 POROVNÁNÍ MODÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ V LITEVŠTINĚ A ČEŠTINĚ

Dá se říci, že v hlavních rysech jsou modální prostředky užívané v oblastech jistotní a voluntativní modality v obou jazycích srovnatelné. Jak v litevštině, tak v češtině jednoznačně převládají lexikální modální prostředky nad gramatickými. V oblasti jistotní modality dominují výrazy adverbialní povahy, ve sféře voluntativní pak výrazy slovesné povahy.

Největší rozdíl spatřujeme v přítomnosti zvláštního slovesného způsobu modu relativu v litevštině a absenci obdobného gramatického prostředku v češtině. Jak uvidíme v praktické části této práce, je český mluvčí (resp. překladatel z litevštiny do češtiny) nucen volit alternativní lexikální způsoby vyjádření.

Další úskalí představují rozdíly v interpunkci. Zatímco v litevštině jsou modální výrazy vystupující ve větě v roli vsuvek až na výjimky odděleny čárkou (resp. čárkami), v češtině se vsuvky většinou od zbytku věty neoddělují. Vážný zájemce o litevský (či český) jazyk by se ovšem neměl spokojit s tímto povrchním konstatováním a měl by se s pravidly interpunkce vsuvek seznámit podrobněji.

Všechny ostatní rozdíly mezi litevštinou a češtinou považujeme za dílčí a věnujeme se jim především v praktické části práce.

⁴³ *Lietuvių kalbos gramatika*, sv. II, *Morfologija*, Mintis, Vilnius 1971, str. 326

⁴⁴ <http://ualgiman.dtiltas.lt/dalyviai.html>

3. PRAKTICKÁ ČÁST

(rozbor modálních prostředků v rámci jednoho literárního díla a jeho překladu do češtiny)

Pro následující rozbor jsme si vybrali proslulé literární dílo litevského spisovatele Balyse Sruogy *Dievų miškas* (1947, poprvé vydáno 1957)⁴⁵ a jeho překlad do češtiny *Les bohů* pořízený Vojtěchem Gajou⁴⁶. Naše možnosti volby byly poněkud omezené, neboť litevských knih přeložených do češtiny je velice málo a bohužel jich prakticky nepřibývá. Přesto jsme od začátku věřili, že tato kniha bude pro naše účely navýsost vhodná, že bude bohatým zdrojem zajímavých příkladů týkajících se naší tematiky. B. Sruoga v ní popisuje život vězňů a dozorců v koncentračním táboře Stutthof, ve kterém byl za druhé světové války z politických důvodů dva roky vězněn. Řečeno slovníkem našeho tématu, autor zaznamenává svou *osobní zkušenost* i *zkušenost* ostatních aktérů *zprostředkovanou* jejich vyprávěním, *zjišťuje*, čeho všeho jsou lidé *schopní*, *dohaduje se* o *možných* motivech jejich chování, *pochybuje* o světě, v němž je něco takového *možné*. Píše reportáž z místa, kde jedna skupina lidí zcela *potlačila vůli* druhé skupiny lidí, *vnutila jim vůli* svou: jedni *chtějí*, *vyžadují*, *přikazují*, *zakazují*, zřídka *dovolují* – druzí *nesmí*, *musí*, marně *touží*, *doufají*, *obávají se*... Předpoklad, že za takového stavu věcí bude vyprávění Balyse Sruogy překypovat všemožnými modálními výrazy, se naplnil za hranice našeho očekávání.

Text tohoto románu (překvapivě) není součástí litevského textového korpusu, což ovšem naši práci nijak nezkomplikovalo, neboť bylo od začátku naším záměrem vyhledávat relevantní místa přímo v knize metodou důkladné četby, a zaznamenat tak např. i věty, jež jsou modální samy o sobě, tj. bez užití výše popsaných modálních prostředků. Získali jsme tak více než tři sta excerptů z originálu a následně i z překladu díla, z nichž jsme se rozhodli použít 167. V závorkách za jednotlivými příklady uvádíme čísla stránek, z nichž citujeme.

⁴⁵ Sruoga, B.: *Dievų miškas*, Vaga, Vilnius, 1976

⁴⁶ Sruoga, B.: *Les bohů*, Odeon, Praha 1980

3.1 JISTOTNÍ MODALITA

Stupnici subjektivního přesvědčení mluvčího o ne/platnosti jeho tvrzení přejímáme z druhé edice *Skladby spisovné češtiny*⁴⁷, s tím rozdílem, že oproti autorům přidáváme ještě krajní postoj téměř nulové jistoty mluvčího, jenž nám v jejich jinak detailně propracované škále scházel. Zkratka PROP značí propoziční obsah výpovědi (*propozicijos turinys*).

3.1.1 Plná jistota (*tikrumas*)

(plná jistota mluvčího – *vím, že PROP*)

Tento stupeň bývá v oblasti jistotní modaloty považován za nepříznakový, v drtivé většině případů není totiž vyjádřen žádnými modálními prostředky.

Zřídka však může být explicitně signalizován (převážně v polemických kontextech⁴⁸), nejčastěji predikátorem *žinau, kad...*:

- *Žinai, Vili, kad aš tau už tokius darbus galiu į kailį įkrėsti?*

- *Pone raportfiureri, aš **puikiai žinau**, kad tamsta to nepadarysi.* (DM, 223)

„*Víš, že z tebe můžu sedřít kůži?*“

„***Dobře vím**, pane raportführere, že to neuděláte.*“ (LB, 151)

Většinou se však nijak neindikuje, je vlastně signalizován absencí modálních výrazů, jež by vyjadřovaly nižší stupeň jistoty:

Dėl manęs taip pat niekas nemirktels. (DM, 324)

Ani mne nikdo nepolituje. (LB, 217)

Někdy však i bez kontextu z některých tvrzení cítíme jistotu neochvějnou, to když mluvčí vystupuje v roli proroka, jenž „ví víc“; vycítil jej shodně i překladatel, který jistotu mluvčího v překladu zdůrazňuje modálním výrazem *zaručeně*. Podobná tvrzení nesou často modální odstíny varování či hrozby:

⁴⁷ Grepl, M., Karlík, P.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha 1986, str. 85–87

⁴⁸ tamtéž, str. 85

Paminėsite mano žodį... (DM, 30)

*Jednou si **zaručeně** vzpomenete na to, co vám říkám ...* (LB, 26)

- Sudieu, Vilniau, - tu dar išgirsi mus! (DM, 17)

Sbohem, Vilniuse – ještě o nás uslyšíš! (LB, 18)

3.1.2 Pevné přesvědčení (*tvirtas įsitikinimas*)

(vysoký stupeň přesvědčení mluvčího o platnosti obsahu tvrzení – *jsem přesvědčen, že PROP*)

V litevštině se vyjadřuje téměř výhradně lexikálními prostředky – v našem případě nejčastěji výrazy *aiškiai*, *tikrai*, mnohoznačnými *turbūt* a *matyt(i)*, *savaime suprantama*, *aišku*, *esu įsitikinęs*, *esu tikras*, dále to jsou např. výrazy *be abejo*, *neabejotinai*, *tikiu*, *galva gulda*, tvarem indikativu slovesa *turėti* (typ *Jis turi būti namuose.*):

*Aš **esu giliai įsitikinęs**, kad vokiečiai karą jau prakišo.* (DM, 166)

***Jsem naprosto přesvědčen**, že Němci už válku prohráli.* (LB, 113)

*... - šitas tai jau **tikrai** nešaudė.* (DM, 121)

*„Tenhle **jistě** nestřílel.“* (LB, 83)

***Savaime suprantama**, jei Mileris ir jam būtų spirito šiek tiek palikęs, - abu kartu būtų išigėrę ir šalto dušo nebūtų buvę.* (DM, 238)

***Samosebou**, kdyby mu Miller nějaký líh nechal, vypili by ho oba a studená sprcha by odpadla.* (LB, 161)

***Aišku tiktai**: muša tasai, kas pagalį turi.* (DM, 62)

***Jedno je jisté**: bije ten, kdo má klacek.* (LB, 47)

*Griebia pažįstamus ir bičiulius: jie, **esą, turi** žinoti, kur dingo pabėgėlis. Jie, **esą, turėję** žinoti, kad jis rengiasi bėgti.* (DM, 283)

*Potahování mají i jeho známí a přátelé, prý to **musí** vědět, kam zmizel.* (LB, 189)

(pozn.: Druhou větu překladatel úplně vypouští.)

Ačkoli není naším úkolem hodnotit kvalitu a věrnost překladu V. Gaji a ani jsme se na místa, jež jsou podle našeho názoru sporná, nijak speciálně nezaměřovali, přesto bychom na tomto místě rádi mírně odbočili a zařadili srovnání jeho variant překladu výrazu *aiškiai* (který považujeme za jednoznačný ukazatel vysokého stupně přesvědčení), abychom poukázali na diskutabilnost překladu jistotních postojů, která bezesporu pramení z rozdílného vnímání situace, z rozdílné jazykové intuice. Rozhodně však trváme na tom, že při překladu jistotního postoje je klíčové (i když uznáváme, že někdy velmi obtížné) zachovat stupeň přesvědčení vyjádřený autorem.

*Kai jis mane pamatydavo – jam **aiškiai** vemti norėjos.* (DM, 267)

*Když mě uviděl, **jistě** mu bylo špatně.* (LB, 180)

*Lietuvos jaunimas vokiečių generaliniam komisarui Rentelnui **aiškiai** pagadino karjerą.* (DM, 12)

*Litevská mládež **zřejmě** ohrozila kariéru německého generálního komisaře Rentelna.* (LB, 15)

*Lagerio valdžia **aiškiai** persistengė - per daug jau greitai tempu žalojo ir marino žmones.* (DM, 143)

*Vedení tábora bylo **přece jenom** příliš horlivé – týralo a ubíjelo vězně přehnaně rychle.* (LB, 98)

*Ne vienas iš jų iš darbo **aiškiai** nebegriš...* (DM, 83)

*Nejeden se už z práce **asi** nevrátí.* (LB, 59)

*Gesinti **aiškiai** buvo neįmanoma - visi esesininkai galėjo paliudyti.* (DM, 319)

*Na hašení nebylo **Ø** ani pomyšlení...* (LB, 213)

→ ***aiškiai*** = ***jistě*** / ***zřejmě*** / ***přece jenom*** (neepistemický výraz) / ***asi*** / ***Ø*** (nulová shoda – modální výraz není přeložen vůbec)

Z uvedeného sledu variant bychom si netroufli napadnout pouze příklad nulové shody (z angl. *zero correspondence*, lit. *nulinis tapatumas* – symbol Ø)⁴⁹, která může být (pokud je adekvátně kompenzována) zcela legitimní, jinak však nemůžeme souhlasit ani s jedním z této

⁴⁹ Usonienė, A.: *Degrees of confidence and modal words in Lithuanian*, Lietuvių kalba, 1/2007, in: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=71>

významově pestré plejády českých výrazů. Upřednostnili bychom nejspíš výrazy *očividně* či *evidentně*, a to ve všech případech. (Domníváme se, že určitou roli může hrát relativní stáří překladu, že totiž dochází k určitým významovým posunům, jako je tomu zcela jistě např. u české modální částice *zřejmě*, dříve signalizujícím mnohem vyšší stupeň jistoty mluvčího než dnes.)

Ještě ošemetnější situace při překladu nastává u výrazů, které jsou v litevštině mnohoznačné, jako už vícekrát zmiňované *turbūt* či *matyt(i)*. Příliš nám nepomohou ani jazykové slovníky, jež tyto modální výrazy vykládají opět jen dalšími modálními výrazy, a to s takovou důsledností, že (jak si s nevolí všímá i A. Usonienė⁵⁰) vzniká jakýsi začarovaný kruh, z něhož by mohl vzniknout mylný dojem, že lexikální modální prostředky jsou víceméně synonymní a že jistotní postoje nejsou v litevštině měřitelné a klasifikovatelné podle stupně jistoty. Pro názornost nabízíme několik hesel z DLKŽ (*Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*)⁵¹:

matyt - ėterpt.; *turbūt*, *galbūt*, *greičiausiai*

turbūt – dll.; *galbūt*, *rasi*, *tikriausiai*

galbūt – dll.; *galimas daiktas*, *gal*

gal – dll.; *rasi*, *galimas daiktas*

rasi – dll.; *gal*, *turbūt*

Závěrem můžeme konstatovat, že subjektivní postoj mluvčího nemůže být zřejmě ani překladatelem posuzován jinak než subjektivně a jako takový se může velice snadno stát předmětem sporu.

3.1.3 Pochybnost (*abejojimas*)

(vysoký stupeň přesvědčení mluvčího o neplatnosti obsahu tvrzení – *pochybuji*, že *PROP*)

Z lexikálních prostředků sem patří např. *abejoju*, *nesu įsitikinęs*, *negali būti*, *vargu (ar)*, *kažin (ar)* a negovaný tvar indikativu epistemického *galėti* (typ *Jis negali būti namuose*.)

⁵⁰ tamtéž

⁵¹ <http://www.lki.lt/dlkz/>

Kuriem velniam prisireikė jam Štuthofu dvokiančioj duobėj Pareinio zauerlandą garbinti, vargu ar jis pats žinojo! (DM, 147)

*Proč máme ve smradlavé stutthofské díře opěvovat rýnský Sauerland, sám **Ø** nevěděl.* (LB, 101)

Zajímavým příkladem vyjádření pochybnosti je užití tvaru futura, které by za normálních okolností signalizovalo jistotu o platnosti tvrzení, zde je však celý obsah ironizován a výsledkem je modální odstín pochybnosti:

*Ieškok kvailių kur kitur, – **surasi tu** patamsy!* (DM, 23)

*Hledej si hlupáky jinde – ve tmě je **jistě** najdeš.* (LB, 25)

3.1.4 Domněnka + (*spėjimas* +)

(střední stupeň přesvědčení mluvčího o platnosti obsahu tvrzení – *myślím, że PROP*)

Tento stupeň je lexikálně velice bohatě zastoupen, za všechny uvedme např. výrazy *manau, mano nuomone/galva/manymu, man atrodo/rodos/regis, sakyčiau, tarkim(e), iš visko sprendžiant, greičiausiai/veikiausiai, ko gero, tartum/tarsi/nelyg, berods*. U B. Sruogy jednoznačně převládá sloveso *atrodyti*.

Z lexikálně-gramatických prostředků tento jistotní postoj obsluhuje epistemické užití slovesa *turėti* ve tvaru kondicionálu (typ *Jis turėtų būti namuose*).

*Visi jie būdavo neišpasakytai plepūs, – plepumas, **atrodo**, buvo vienas esminių jų tikybos požymių.* (DM, 210)

*Všichni byli neobvykle hovorní – žvanivost byla **myślím** jedním z podstatných znaků jejich vyjádření.* (LB, 141)

*Buvo tenai dar nepastovus, besikaitaliojantis. niekuomet neaprėžtas blusų ir utėlių kiekis, **kaip atrodė**, nuolat augantis.* (DM, 94)

*Dále zde bylo **Ø** stále rostoucí neuvěřitelné množství blech a dvě příkrývky.* (LB, 67)

*- Bet, **mano nuomone**, – toliau sketeriojasi smuklininkas, - pabrėžiu, **mano asmenė nuomone**, dėl mūsų nelaimių visų kalčiausi yra žydai, pabrėžiu, **mano asmenė nuomone**...* (DM, 346)

„*Podle mého názoru*,“ *hostinský se pokřižoval*, „*zdůrazňuji podle mého osobního názoru*, *za všechny naše neúspěchy můžou židé, zdůrazňuji, podle mého osobního názoru.*“ (LB, 231)
(pozn.: Tvar *asmene* v sousloví *mano asmene nuomone* je chybný, správně by mělo být *mano asmenine nuomone*. Domníváme se, že se jedná o autorův výsměch hlouposti hostinského, neschopnost správně se vyjadřovat koresponduje s jeho prostoduchými názory. Překladatel toto nezaznamenává.)

Studentų, mano išmanymu, buvo visiškai pakankamai... (DM, 16)

Podle mého názoru tam studentů bylo dost. (LB, 17)

Aš turiu pagrindo manyti, kad jis ir mano drabužėlius buvo nusiviliojęs savo žinion. (DM, 236)

Mám důvod se domnívat, že i mé šaty vzal pod svou „ochranu“. (LB, 159)

Pagal būdo savumus jis buvo greičiausiai čigono vaikas, truputį praplikusiu pakaušiu toksai, maždaug per dešimtį kvadratinį centimetrų. (DM, 48)

Podle povahových vlastností to byl nejspíš cikán, i když trochu plešatý. (LB, 38)

Jis buvo: Traugotas Majeris [Traugott Mayer], kilęs, berods, iš Pfafendorfo kaimo, netoli Augsburgu. (DM, 159)

Vězně vedl Traugott Mayer... Pocházel tuším z vesnice Plattendorfu u Augsburgu. (LB, 107)
(pozn. podle stávajících pravidel částici *berods* čárkami neoddělujeme)

Jo aukštesnieji jausmai tarytum atšimpa. (DM, 323)

Jeho vyšší city jako by byly otupeny a potlačeny. (LB, 21)

Maždaug jūros arba Gdynės, arba Gdanskio linkme turėtų būti, bet kas juos gali žinoti! (DM, 424)

Snad Ø směrem k moři, ke Gdyni, nebo ke Gdaňsku, ale kdopak ví. (LB, 281)

3.1.5 Domněnka – (*spėjimas* –)

(střední stupeň přesvědčení mluvčího o neplatnosti obsahu tvrzení – *nemyslím, že PROP*)

Tento stupeň uvádíme pouze pro úplnost škály, sám o sobě však není příliš zajímavý, neboť bývá vyjádřen negovanými formami postojových predikátorů obsluhujících předchozí stupeň. V litevském textovém korpusu je nejhojněji zastoupen tvar *nemanau*: *Nemanau, jog nėra dėl ko gyventi.* a okrajově též *man neatrodo*: *Man neatrodo, kad jūsu padėtis beviltiška.* V knize *Dievų miškas* jsme žádný takový výraz neobjevili.

Za zmínku snad stojí jedině užití epistematického *turėti* – v tomto případě v negovaném tvaru kondicionálu (typ *Jis neturėtų būti namuose.*): *Gaila, jis (ietigalis) tiksliau nedatuotinas, nors neturėtų būti vėlesnis kaip XIII a.* (Opět čerpáme z textového korpusu.)

3.1.6 Možnost (*galimybė*)

(nízký stupeň přesvědčení mluvčího – *je možné, že PROP*)

Lexikálně u tohoto typu jednoznačně dominuje modální částice *gal(gi)*. Není se co divit: podle výsledků kvantitativního výzkumu A. Usonienė se s tímto výrazem setkáváme u více než poloviny všech adverbialních (tzn. v našem pojetí lexikálních neslovesných) vyjádření jistotně-modálních postojů.⁵² I v ostatních případech bývá kategorie možnosti lexikálně vyjádřena především prostředky etymologicky souvisejícími se slovesem *galėti* – *galimas daiktas/dalykas, galbūt, gali būti*.

*Šiandie ji dar keturiese tempia, rytoj mane **gal** už vienos kojos nučiunčins...* (DM, 69)

*Dnes ho ještě nesou čtyři a zítra **možná** mě potáhnou za nohu.* (LB, 51)

***Gal** būtų iš jos pagijęs, **gal** - ir ne, - **nežinia**.* (DM, 131)

***Možná** že by se byl i uzdravil, **kdopak** ví.* (LB, 90)

*Filosofijos rotenfiureris pasigavo tarkuoti sūnų, - **galgi** tas bus sukalbamesnis?* (DM, 292)

*Filozof rotenführer měl napřed zpracovat syna – **snad** bude přístupnější?* (LB, 196)

⁵² Usonienė, A., Šolienė, A.: Choices of strategies in realization of epistemic possibility in English and Lithuanian, dosud nepublikováno, str. 14

Nebent todėl, kad ir aš, kaip jis, visuomet tyrėdavau, - jis ir mane turbūt niauriu banditu laikė... (DM, 171)

Snad proto, že i já jsem podobně jako on většinou mlčel a on mě považoval za zasmušilého zločince. (LB, 116)

Galimas daiktas, pasotino mus ir tyliai paslapčiomis prarytos ašaros ... (DM, 134)

Možná že nás nasytily i tajně spolykané slzy ... (LB, 93)

Dalším častým modálním prostředkem je epistemické užití samotného slovesa *galėti* a to jak ve tvaru indikativu, tak i kondicionálu (typy *Jis gali būti namuose.* a *Jis galėtų būti namuose.*) Kondicionál *galėtų* přitom oproti indikativu *gali* vyjadřuje ještě větší míru nejistoty a odstín opatrnosti. Kategorii možnosti může vyjadřovat i záporný tvar epistemického *turėti* (typ *Jis neturi būti namuose.*): *Aktorius neturi būti išvėpęs žioplų.* – ve významu *nemusí být/ může nebýt*).

- Ō! – šūktelėjo jisai, – poetai **gali būti** dar pavojingesni! (DM, 17)

„Oho!“ zvolal gestapák, „básníci **Ø** bývají ještě nebezpečnější“. (LB, 18)

Prislėgė jį ir įsitikinimas, kad vokiečiai karą prakišo: ir jam, kaip valdžios žmogui, gali tekti paskui atsakyti... (DM, 187)

Hnětlo ho i pomýšlení, že Němci prohráli válku a on jako představitel moci se bude Ø zodpovídat. (LB, 127)

Můžeme se setkat i s čistě gramatickým prostředkem vyjádření možnosti – užitím tvaru futura:

Bene gerti bus nustojęs. (DM, 114)

Asi přestal pít. (LB, 79)

Nízký stupeň přesvědčení mluvčího vyjadřují rovněž deliberativní otázky či tázací konstrukce – tj. takové, které mluvčí klade zároveň nebo jen sám sobě⁵³:

⁵³ Bauer, J., Grepl, M.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha, 1980, str. 26

Vyslq ketino jis tuo šaukštu išsemti, ar kurį galq? (DM, 284)

Snad chtěl tou lžičkou vyšplíchat Vislu z koryta. (LB, 190)

Ar ne todėl tiktai, kad nuo antausių aš nevirsdavau žemėn,– tokie dalykai jam imponuodavo.
(DM, 263)

Snad proto, že jsem po pohlavku nespadl? Takové věci mu imponovaly. (LB, 177)

Ar tik nebus Jehova specialiai jį globojęs šiuo žygiu? (DM, 211)

Že by ho chránil sám Jehova? (LB, 142)

- Ar tik nebus užmigęs, šėtonas? – dūsavome patylomis. (DM, 24)

„Asi usnul, darebák.“ Potichu jsme si oddychli. (LB, 23)

Cizí tvrzení (*atpasakojami žodžiai*)

Ke stupni možnosti řadíme i kategorii cizího tvrzení. Exponentů, kterými litevský mluvčí dává najevo, že podává zprostředkované, přejaté tvrzení, je mnoho a často dochází k jejich kombinacím.

Hlavním prostředkem vyjádření tohoto modálního významu je modus relativus (*netiesioginė nuosaka*). Tento slovesný způsob sám o sobě signalizuje zprostředkovanost tvrzení, často jej však uvozují určitá slovesa či konstrukce nebo jej doprovázejí příslušné modální částice *esq, girdi, atseit* atd.

Jak jsme již uvedli, může modu relativu konkurovat (a podle *Lithuanian Grammar* také stále více konkuruje) prosté užití indikativu. Cizí tvrzení pak signalizují právě uvozovací slovesa či fráze a modální částice.

Modus relativus

Ve Sruogově románu jsou hojně zastoupeny tradiční větné konstrukce s tímto slovesným způsobem, uvozené bohatou plejádou slovesných i jmenných výrazů:

Sakė, jis pats padarysiq... (DM, 159)

Říkal, že to udělá sám. (LB, 108)

Latviai atsikeikė, kad tai esanti netiesa. (DM, 398)

Lotyši to tvrdě popírali. (LB, 265)

*Tariant jo paties žodžiais, jis pats dažnai **nežinodavęs** ...* (DM, 195)

*Jak se **příznával**, sám často nevěděl...* (LB, 131)

*Jis buvo **įsitikinęs esąs** didelis lenkų patriotas.* (DM, 99)

*Byl **přesvědčen**, že je poctivý polský vlastenec.* (LB, 70)

1944 metų vasarop po lagerį **pradėjo sklisti** vis labiau visus jaudiną **gandai**. **Esą**, konfliktas tarp vokiečių kariuomenės ir Himlerio SS organizacijos tiek **paaštrėjęs**, kad kariuomenė visą organizaciją **paimsianti** į savo nagą. Organizacijos centrą kariuomenė **išvarysianti** šunim šėko pjauti, o eilinius esesininkus **pasiųsianti** į frontą. Visus koncentracijos lagerius **perimsianti** kariuomenė, bylas **peržiūrėsianti**, nekaltuosius **paleisianti**, lagerin **pasodinsianti** galvažudžius esesininkus... (DM, 300)

V létě roku 1944 **se začaly** po táboře **trousit** vzrušující **pověsti**. Konflikt mezi německou armádou a Himmlerovou organizací SS se natolik přiosřil, že armáda přebírá celou organizaci do svých rukou. Její pohlaváry **prý** pošle k čertu a řadové esesáky – na frontu. Všechny koncentráky **prý** převezme armáda, všechny záležitosti heftlinků budou přešetřeny, nevinní budou propuštěni a do lágrů půjdou esesáctí zabijáci. (LB, 201)

Dalšími prostředky uvozujícími cizí tvrzení jsou např. tvary sloves *sakyti, pasisakyti, pasakoti, tikinti* a *rašyti* (tzv. *verba dicendi* a *scribendi*) a dále např. obraty *pasak/anot ko, pagal ką, kieno nors pasakojimu, kieno nors žodžiais, kieno nors liudijimu, kokiais nors duomenimis, pagal kieno nors pasakojimą, girdėjau šnekant, sklido šnekos* ... Uvozovací obraty mohou buď explicitně uvádět původního autora (*pagal senų kalinių pasakojimą, latviai atsikeikė, jis sakėsi*) nebo jej mohou anonymizovat (*sakoma, rašoma, manoma, spėjama* a do značné míry také např. *ilgaliežuviai tikino*...). Anonymizující je též užití modálních částic.

Zatímco v litevštině je situace dokonale srozumitelná i bez užití uvozovacích obrátů, čeština příslušným gramatickým prostředkem nedisponuje. Překladatel tudíž musí sáhnout k lexikálním prostředkům – k uvozovacím formulím nebo modálním částicím (nejčastěji *prý*):

*Jis **esąs** garbingas budelis, jis mergų **nekoręs** ir **nekarsiąs**!* (DM, 98)

*... **prohlásil**, že on je slušný kat, že nikdy dívky nevěšel a všet nebude.* (LB, 70)

Jos darbo nevengiančios, ir jos dirbančios - ir dar kaip! (DM, 209)

Protestovaly však, že prý se práci nevyhýbají, že pracují – a jak! (LB, 140)

Při překladu se můžeme též uchýlit k převodu tvrzení do přímé řeči. Bylo by to zcela v pořádku i v následujícím případě, kdyby zde překladatel přímou řeč nadbytečně nekombinoval s částicí *prý*, čímž vzniká nepřesný dojem dvojího cizího tvrzení: autor jako by zprostředkovával cizí tvrzení obsahující další cizí tvrzení... Správně by mělo být: „*Jsem přísný, ale spravedlivý.*“

Drauge pasakė mums pamokslą ir pats Vacekas Kozlovskis. Jis esąs griežtas, bet teisingas. (DM, 95)

Pak nám dal ponaučení sám Wacek Kozłowski. „Jsem prý přísný, ale spravedlivý.“ (LB, 67)

Modus relativus představuje velice ekonomický modální prostředek. Gramatický způsob vyjádření umožňuje přejít v rámci jedné věty od tvrzení vlastního k tvrzení cizímu pouze prostřednictvím změny slovesného tvaru:

Baisiai jam patiko ši dainuškėlė, tokios jam tiktai ir reikėję, - ji būsianti jo himnas. (DM, 95)

Ta písnička se mu moc líbila, takovou on potřeboval, bude prý to jeho hymna. (LB, 68)

Pokud bychom chtěli být při překladu stoprocentně přesní, museli bychom částicí *prý* umístit už ke druhému slovesnému tvaru, abychom správně naznačili místo změny povahy tvrzení: *Ta písnička se mu moc líbila, takovou on prý potřeboval, bude (prý) to jeho hymna.*

Lexikální prostředky + indikativ

Kažkokia smarve apipurkštė, atseit, dezinfekciją įvykdė. (DM, 56)

Postříkali nás jakýmsi smradem – prý dezinfekce. (LB, 43-44)

...vandenį, mat, užmiršo prieš šalčius iš vamzdžių išleisti! (DM, 318)

...prý zapomněli vypustit vodu. (LB, 213)

Ten, esą, jau tiek ir tiek žmonių suėmė, ten – jau išvežė, ten – jau sušaudė. (DM, 13)

Prý tolik a tolik lidí zavřeli, jinde zas – už je odvezli nebo – dokonce zastřelili. (LB, 15)

*Duoda mum po numeri, – čia, **sako**, bus dabar jūsų pasas, nepameskite.* (DM, 31)

*Dostali jsme čísla. To **prý** teď bude náš průkaz. Neztraťte je!* (LB, 27)

Další způsoby vyjádření:

Přímá řeč, citace:

*Ne be reikalo gi **sakoma**: "Pažadėsi - patiešysi..."* (DM, 49)

*Zbytečně **se neříká**: Slibem potěšíš.* (LB, 39)

Informace o původní nejistotě autora projevu⁵⁴:

*... jis **buvo šventai įsitikinęs**, kad kaliniai nėra žmonės.* (DM, 164)

*... **byl hluboce přesvědčen**, že heftlink není člověk.* (LB, 112)

*Ji visiškai **menką supratimą teturėjo** apie tai, kas lageryje dedas ir kokią budelišką tvarką jos vyrelis atstovauja.* (DM, 153)

***Neměla ani ponětí**, co se děje v táboře a jaký katovský režim její manžel zastupuje.* (LB, 105)

Užití modálního slovesa *turėti* ve významu *mít*:

***Kalbėta**, kad žinios **turėtų** ateiti per žemdirbių organizacijas.*

*Vėliau oras **turėtų** vėl po truputį šilti.*

(Pozn.: Jedná se o kontextově podmíněné vyjádření, nesmí se zaměňovat za voluntativní vyjádření záhodnosti!)

3.1.7 Nejistota (*netikrumas*)

(téměř nulová jistota mluvčího – *kdo ví, PROP*)

Zatímco v češtině je tento stupeň obsluhován „pouze“ výrazy *neví se, kdo ví, bůh ví* a řidčeji též *čert ví*, popř. obraty *to je otázka, to je ve hvězdách*, litevština v tomto ohledu disponuje o poznání bohatším arzenálem výrazů. V litevštině může totiž „vědět“ mnohem pestřejší plejáda nadpřirozených i jiných substancí. Těžko říci, nakolik jsou tyto prostředky živé, u Sruogy se tato figura každopádně těší značné oblibě:

⁵⁴ Grepl, M., Karlík, P.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha 1986, str. 90–91

*Gal jis kadaise ir tikrai buvo žmogus, **kas jį žino**.* (DM, 73)

*Možná že to člověk dokonce byl. **Kdopak ví**.* (LB, 54)

***Velniai žino**, iš kur išlįsdavo, **velniai žino**, kur pasislėpdami ...* (DM, 120)

***Čertví**, odkud vylezli a kam se schovali.* (LB, 83)

*Dalis to lobio buvo išvogta bevežant, visa kita - **galas žino** kam atiteko.* (DM, 54)

*Část byla rozkradena hned cestou a zbytek – **kdoví** kam se poděl.* (LB, 43)

***Perkūnas juos žino** tokioj kamšaty!* (DM, 62)

***Kdo to má** v té tlačenici **vědět**?* (LB, 47)

*Pats jis savo pamokslais tikėjo ar netikėjo, **griausmas jį žino**...* (DM, 211)

*Jestli tomu učení sám věřil, to **nikdo neví**...* (LB, 142)

***Gal** jis ir buvo neblogas viršininkas, **pragaras jį žino**, bet banditas jis buvo pavyzdingas.*
(DM, 146–147)

***Snad** opravdu nebyl špatný, **kdopak ví**, ale lotr to byl úplně vzorový.* (LB, 100)

*Susišnekėdavo vieni su kitais akimis, pirštais, rankomis ir dar **kipšas žino** kuo.* (DM, 255)

*Domlouvali se pohledy, prsty, rukama a **bůhví** čím ještě...* (LB, 172)

***Visiškai nežinia**, kaip valdžia būtų iš tokios bėdos išbridusi, jeigu Vaciaus nebūtų buvę pasaulyje.* (DM, 99)

***Bůhví**, jak by vedoucí z této situace vyklouzli, kdyby neexistoval Wacek.* (LB, 70)

Do této skupiny můžeme zařadit i obrat *tai (dar) klausimas*, zde konkrétně v kombinaci s modálním postojem jistoty:

*Gausi nusiprausti ar negausi, **tai dar klausimas**, o per žandą ar į sprandą - tai jau **tikrai** gausi.* (DM, 66)

*Dostaneš-li se k vodě nebo ne, **to je otázka**, zato facku nebo pohlavek slízneš **určitě**.* (LB, 49)

3.2 VOLUNTATIVNÍ MODALITA

Také následující klasifikaci voluntativních modálních hodnot téměř beze zbytku přebíráme ze *Skladby spisovné češtiny* M. Grepla a P. Karlíka⁵⁵. Jedinou výjimku, se kterou se nemůžeme ztotožnit, představuje jejich pojetí negace ve voluntativní oblasti – konkrétně ve vztahu nutnosti a možnosti. (Ostatní odborná literatura, ze které čerpáme, se problematické otázky záporu elegantně vyhýbá.) Naše odlišné stanovisko vyložíme později na konkrétních příkladech.

3.2.1 Nutnost

a) Nezbytnost

Text Sruogova románu se zcela pochopitelně hemží nejrůznějšími zákazy a příkazy (na nichž především je založen chod celé instituce) a tím pádem vyjádřeními nezbytnosti, mezi nimiž převládá užití slovesa *ne/turėti* ve významech *muset*, *nesmēt*, *nemīt právo*... Bohatě jsou zde však zastoupeny i jiné lexikální prostředky z našeho seznamu:

- *Norėdamas likti gyvas, **turi** žengti per kitų lavonus.* (DM, 123)

„*Chceš-li zůstat naživu, **musíš** šlapat po mrtvolách jiných.*“ (LB, 85)

- *Kalinių tarpe vienybės **neturi** būti.* (DM, 230)

„*Mezi vězni ani **nesmí** být jednota.*“ (LB, 156)

- *Bet laiškai **turi** būti neutralūs, apie lagerį ir politiką **neturi** būti nė žodžio rašoma.* (DM, 148)

„*Ale dopisy **musí** být neutrální, o lágru a politice tam **nesmí** padnout ani slovo.*“ (LB, 102)

- *Svarbiausia, **neturite teisės** rašyti, kokiame lageryje esate.* (DM, 148)

„***Zakazuje se** udávat přesnou adresu.*“ (LB, 102)

⁵⁵ Grepl, M., Karlík, P.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha 1986, str. 172–186

Majeris **buvo priverstas** pašalinti jį iš kolonos vado pareigų, - jo vieton paskyrė Jankę. (DM, 304)

Mayer **byl nucen** odvolat ho z funkce vrchního vedoucího kolony a místo něho tím pověřil Jahnka. (LB, 204)

Norom nenorom, bet vis dėlto **teko** pradėti su lavonais rimtesnė kova. (DM, 327)

Chtě nechtě se museli pustit do boje s mrtvolami. (LB, 218)

[poznámka k terminologii: Sloveso *tekti* (a nejen ono) – zde ještě zesílené obratem *norom nenorom* (*chtě nechtě* – tj. bez ohledu na vůli subjektu) – vyjadřuje stav, kdy nezbytnost nevyplývá z rozhodnutí subjektu, ale je mu přisouzena zvenčí (s tím koresponduje i dativní vazba *man tenka*). Česká jazykověda označuje tyto případy jako *deontickou modalitu* coby jeden z podtypů modalitativní.⁵⁶ V litevštině oproti tomu termín *deontinis modalumas* slouží k souhrnnému označení voluntativní modalitativní. Tyto rozpory jsou ovšem v oblasti modalitativní zcela běžné, a to i v rámci jednoho jazyka.]

- Das dürfen wir nicht sagen, - mes **neprivalome** tai sakyti... (DM, 233)

„Das dürfen wir nicht sagen – to **nesmíme** říci...“ (LB, 157)

Nėra kitos išeities, kaip tiktai - klionkt - į vandenį it varlė nuo žardo. (DM, 136)

Není jiného východiska než znovu žbluňknout do vody jako žába. (LB, 94)

...**nieko kita** jam ir **nebeliko veikti**. (DM, 308)

Co jiného mu zbývá? (LB, 207)

Guliu patvory – ir tiek: **kas man kita beliko daryti?** (DM, 419)

Ležel jsem u plotu – a konec. **Co jiného** mi zbývalo? (LB, 279)

Gulant, žinoma, **reikia** nusivilkti viršutiniai skarmalai. Tačiau ir apatinės kelnės **reikia** nusiimti. (DM, 63)

Před spaním **musíme** svléknout nejen svrchní oděv, ale i spodní kalhoty. (LB, 48)

⁵⁶ *Encyklopedický slovník češtiny*, kolektiv autorů, Lidové noviny, Praha 2002, str. 267

*O kai meilės reikaluose **reikalingas** tarpininkas - tenai visuomet koks nors velnias įsipainios, toks jau visatoje veikiąs dėsniš. (DM, 252)*

*A když **je** ve věcech lásky **nutný** prostředník, vždycky jsou z toho nepříjemnosti. (LB, 170)*

*Oficialiai moterim lageryje rūkyti **buvo draudžiama**, rūkalai jom buvo **neparduodami**. (DM, 309)*

*Ženám bylo kouření úředně **zakázáno**, kuřivo se jim **nesmělo** prodat... (LB, 207)*

(Výraz *neparduodami* patří mezi slovtvorné modální prostředky.)

*Ir slaugė vis dėlto neblogai - ir pats nevogė, ir kitiem **neleisdavo** vogti. (DM, 119)*

*...a nepečoval o ně špatně. Sám nekradl a jiným krást **nedovolil**. (LB, 82)*

*Vienoj ir kitoj vielų pusėj, per tris metrus nuo tvoros, - arčiau **nebuvo leidžiama**, - sustodavo vyrai ir moterys, - eilių eilės. (DM, 255)*

*Po obou stranách plotu, tři metry od něho – blíž **se nesmělo** – stály řady mužů i žen. (LB, 172)*

Za zvláštní zmínku podle našeho názoru stojí případy, kdy je nezbytnost vyjádřena zápornou hodnotou slovesa *galėti*, které je jinak v kladném tvaru hlavním exponentem kategorie možnosti. Podle M. Grepla a P. Karlíka⁵⁷ spadá každé vyjádření nemožnosti (*negalėti*) automaticky do kategorie nutnosti. S tím ovšem naprosto nemůžeme souhlasit:

Zatímco negovaná nutnost znamená vždy možnost – to, co není nutné, připouští alternativu (to, co nemusí být nutně tak, může být i jinak), neplatí podle nás vždy obráceně – tedy že to, co není možné, je automaticky nutné. Rozhodli jsme se tudíž zařadit sem jen ty případy užití *negalėti*, které nesporně vyjadřují hodnotu nezbytnosti. Z početných excerpťů vyjadřujících nemožnost (viz oddíl prostá možnost) toto kritérium splňuje pouze jediný:

*- **Negalima** nemušti. (DM, 121)*

*„**Musím** je bít.“ (LB, 84) (neboli: **Nemohu** je nebít.)*

Užití imperativu pro vyjádření nezbytnosti:

*- Numirė naktį kalinys - ir **dabok** jį, kad kiti nesusprogtų. (DM, 123)*

*„V noci umřel vězeň a ty ho **hlídej**, aby ho druzí nesežrali.“ (LB, 85)*

⁵⁷ Grepl, M., Karlík, P.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha 1986, str. 175–176

V druhém případě se překladatel musel přiklonit k parafrázi, při překladu pomocí imperativu by vznikly potíže s identifikací podmětu:

*Jas ir į vežimą **įkelk** - jos pačios gi nebeįlipa, - ir iš vežimo **iškelk**.* (DM, 328)

***Museli** je na vůz **vysadit**, protože samy tam nevylezly, a z vozu je zase sundat.* (LB, 220)

b) Povinnost

Vedle explicitního vyjádření povinnosti do této podskupiny řadíme i méně „radikální“ hodnoty očekávanosti, plánovanosti. Vzhledem k tomu, že vězeň v táboře neoplýval ničím jiným než povinnostmi, měli jsme i zde z čeho vybírat. Lexikálně opět převládá užití slovesa *turėti* v modálním významu *mít*, autor se však zdaleka neomezuje pouze na něj:

*Chemnicas **turi** apie Pabsto žygį rašyti pranešimą į Berlyną.* (DM, 250)

*Chemnitz **má** napsat o Pabstově činu hlášení do Berlína.* (LB, 16)

Narozdíl od *turėti* ve významu *muset* se v případě *turėti* ve významu modálního *mít* při užití minulého času nedozvídáme nic o tom, zda k realizaci vyjádřené povinnosti či naplnění očekávání skutečně došlo. Platí to i v další větě, kde je užitopisu *išėjo reikalas*:

*Lukasikas **turėjo** tuos latvius drausmės pamokyti ir į paklusnumą vokiečių valdžiai grąžinti.* (DM, 97)

*Lukasik dával Lotyšům lekce kázně a **měl** je přivést opět k poslušnosti vůči německým úřadům.* (LB, 69)

*Pirmą kalėdų dieną Majeriui **išėjo** toks **reikalas** porą katorgininkėlių viešai pakarti.* (DM, 162)

*O prvním vánočním svátku **měl** Mayer pověsit dva heřlinky.* (LB, 111)

*Katorgininkas **privalo** sau vinimi įsikalti į kaktą: lageryje visuomet kaltas yra nuskriaustasis, o ne skriaudėjas.* (DM, 67)

*Vězeň si **musí** zapsat za uši, že v táboře je vždycky vinen postižený, nikoliv viník.* (LB, 50)

*Pagaliau Liutkės **pareiga būdavo** pranešti, **ką reikia** sušaudyti ir ką pakarti.* (DM, 36)

*Nakonec **měl** Lüdtke ještě jednu **povinnost**: oznamovat, kdo **má** být zastřelen a kdo pověšen.*
(LB, 30)

*...jiem, žinoma, **griežčiausiu būdu buvo įsakyta** sekti pabėgusius kalinius ir pastebėtuosius tuojau įduoti policijai.* (DM, 281)

***Měli** samozřejmě **co nejpřísněji nařízeno** uprchlíky sledovat a hlásit to policii.* (LB, 188)

*Bratkei **davus komandą**, kad, kai jis gulsiąs į sniegą, ir mes visi gultumėm, išlingavom pro vartus.* (DM, 410)

*Když **vydal rozkaz**, že všichni musí zalehnout do sněhu, když zalehne on, vydali jsme se na cestu.* (LB, 273)

c) Záhodnost

Ze Sruogy se brzy stává ostřílený trestanec, který dobře ví, co je žádoucí a co ne. Vyjádření kategorie záhodnosti představují jakýsi návod k přežití (ačkoli to je nakonec věci náhody). I zde se uplatňuje Sruogův všudypřítomný (místy mrazivý) ironický nadhled:

*Tfu, po velnių! - nebežinai žmogus, kuriais žodžiais **reikėtų** keiktis, kad širdžiai būtų lengviau, - juk visi plaučių uždegimu nusprogsime!* (DM, 57)

*Člověk ani neví, **jak Ø nadávat**, aby se mu ulevilo. S takovou všichni zajdeme na zápal plic.*
(LB, 44)

*Kad jis bent pabėgtų, judošius, kaip **reikia**!* (DM, 282)

*Kdyby už, trouba, utekl **jaksepatří**.* (LB, 189)

– *Va, mano koja kokia, atseit, nepaslenku... – **pravartu** kartais ir nusukta koja turėti.* (DM, 16)

*„Koukej, co mám s nohou. Nemůžu chodit.“ Někdy **se hodí** mít vymknutou nohu.* (LB, 18)

*Iš viso, važiuojant į lagerį, **patartina** dantis namie palikti.* (DM, 77)

*Těm, co se chystají do tábora, **lze** vůbec **doporučit**, aby nechali zuby doma.* (LB, 56)

- *Tai, - sakau, - pone šarfiureri, man tokio laiško ir rašyti **neverta**.* (DM, 266)

„*Pane scharführere, takové dopisy **nemá cenu psát**.*“ (LB, 179)

*Bet uniformuotus esesininkus, esančius vokiečių tarnyboje, į lagerį kišti už rasės gadinimą **kažkaip nepatogu**.* (DM, 277)

*Ale strčit sem uniformované esesáky v německé službě za prznění rasy **se jaksí nehodilo**.* (LB, 186)

Záhodnost (resp. nezáhodnost) může být vyjádřena také pomocí syntaktické konstrukce *kam nors nėra/nebuvo ko daryti*:

*Ir teisingai: čia - koncentracijos lageris, o ne pajūrio promenada, - **nėr ko** naktimis **bindzinėti**!* (DM, 64)

*Tady je koncentrační tábor, žádná promenáda u moře – **nemáš se** v noci **co procházet**.* (LB, 48)

*Pašalaičiam į tuos dalykus **nėra ko** kištis.* (DM, 329)

*Cizí **se** do toho **nemají co plést**.* (LB, 220)

3.2.2 Možnost

a) Prostá možnost (možnost/nenutnost × nemožnost)

Musíme konstatovat, že (zajímavými) příklady vyjádření možnosti námi zvolený text zrovna neoplývá. Jsme přesvědčeni (a to bez nadsázky), že tento fakt je dán tematikou románu *Les bohů* a zákonitostmi prostředí, které popisuje. Umožněno nebylo takřka nic. (O to zajímavější a pestřejší je pododdíl nemožnosti.) Každopádně převládá lexikální vyjádření pomocí slovesa *galėti*, jež je pro tuto hodnotu příznakové:

*Per mėnesį jis **galėjo** turėti tokiu būdu 30-45 markes, už kurias **galėjo** kavinėje pirkti visa, kas tenai buvo.* (DM, 306)

*Za měsíc **mohl** takovým způsobem získat 30-45 marek, za něž si v kantýně **mohl** koupit všechno, co tam měli.* (LB, 205)

... juokinga nesąmonė, **galinti** gimtis tiktai pamišėlio galvoje. (DM, 9)

...směšná absurdita, která **se může** zrodit jenom v hlavě úplného blázna. (LB, 12)

Per tą porą lageryje praleistų dienų jau **buvo galima** daug kas pamatyti, daug ko išmokti... (DM, 80)

Za těch několik dní v táboře **se dalo** hodně vidět a mnohému se naučit. (LB, 58)

V originálu je vyjádřená možnost (*mohl nemlátit*), překladatel zvolil v tomto případě obvyklejší negaci nutnosti (*nemusel mlátit*). Tyto dvě hodnoty jsou co do výsledného modálního významu každopádně totožné:

...**galėjo**, šėtonas, taip smarkiai ir **nekirsti!** (DM, 169)

...**nemusel** tak surově **mlátit**. (LB, 115)

Negace nutnosti vždy připouští alternativu: práce není povinná – dotyčný *může* a *nemusí* pracovat:

- Darbas jum nuo šiol **nebeprivalomas**. (DM, 148)

„Práce už pro vás **není povinná**.“ (LB, 102)

Pokud už vůbec v táboře něco lze, pak jen *těžko* (*sunku*). Opačný příklad *lehko* (*lengva*) jsme v textu neobjevili:

Naujokui arčiau prie jų ir prieiti **sunku**... (DM, 84)

Nováček se k nim **těžko může** přiblížit... (LB, 60)

Sunku eilės išlyginti. **Sunku** žingsniai **suvienodinti**. (DM, 82)

Není snadné vyrovnat řady a sjednotit krok. (LB, 59)

Typickým gramatickým prostředkem vyjadřujícím možnost je užití určitého tvaru slovesa *būti* a infinitivu smyslového slovesa:

Lagerio kieme toli **būdavo girdėti**, kaip jiedu riejasi antrame mūrinių namų aukšte. (DM, 46)

... po celém dvoře **bylo slyšet** jejich hlučnou hádku. (LB, 37)

V přítomném čase může litevština sponu *yra* vypustit:

*Už tvoros **matyti** trys berželiai, du kelmai ir vienas grybas.* (DM, 266)

*Za plotem **je vidět** tři břízy, dva pařezy a jednu houbu.* (LB, 179)

Narozdíl od češtiny (a shodně např. s ruštinou) disponuje litevština zvratnou variantou smyslových sloves (*girdėtis*, *matytis*), která potom samozřejmě užívá nikoli v infinitivu, ale v určitém tvaru. Není tedy důvod zařazovat tento lexikální modální prostředek mezi gramatické, činíme tak pouze pro zjevnou významovou souvislost:

*Tolumoj nuolat **girdėjosi** sprogimai.* (DM, 408)

*Zdálky **bylo slyšet** dunění výbuchů.* (LB, 272)

Nemožnost

Z důvodů vyložených výše zařazujeme ke kategorii možnosti i ta vyjádření nemožnosti, jež podle našeho názoru nespádají pod nezbytnost. Kategorie nemožnosti je v knize zastoupena hojně a zajímavě:

*Tačiau niekas niekuomet **negalėjo** tų ryšulių su drabužiais sukontroliuoti.* (DM, 54)

*...ale nikdo nikdy **neměl možnost** ty věci zkontrolovat.* (LB, 42)

*Na, kas mirštąs - tai mirštąs, - čia jau nieko padaryti **nebesą galima**.* (DM, 111)

*Kdo umřel, umřel, **nedá se** nic dělat.* (LB, 77)

*Ir vis dėlto **negalima** apie lagerį kalbėti kaip apie pastovų, nesikaitaliojantį vienetą.* (DM, 11)

*O táboru však **nelze** mluvit jako o trvalé a neměnné jednotce.* (LB, 14)

*Gesinti aiškiai **buvo neįmanoma**...* (DM, 319)

*Na hašení **nebylo ani pomyšlení**...* (LB, 213)

...Jankė žuvo nuo tankisto kulkos, **nesuspėjęs** įgyvendinti savo svajonės - pasidaryti kaliniu katorgininku. (DM, 304)

...zahynul Jahnke tankistovou střelou, **aniž mohl** uskutečnit své přání – stát se heftlinkem. (LB, 204)

...neturėjo ir progos savo temperamentui parodyti. (DM, 348)

...(nemėl) tedy **ani příležitost** ukázat svůj temperament. (LB, 233)

Su jais susitvarkyti krematorijus **buvo** visiškai **bejėgis**. (DM, 326)

Krematorium **si** s nimi naprosto **nevėdėlo rady**. (LB, 218)

Tokios **galios stokodamas**, jis stengėsi atsigriebti kitokais būdais. (DM, 35)

Protože však tu **možnost neměl**, hleděl se odškodnit jiným způsobem. (LB, 29)

Na pomezí modálních a hodnotících postojů se nachází následující dva příklady:

...kurį ir **surasti** tokią tamsią naktį **buvo prasti juokai**. (DM, 385)

...a najít ho v takové tmě **bylo prostě směšné**. (LB, 256)

Apie bet kokį valgymą ir galvoti **buvo juokinga**. (DM, 418)

O jídle **nebylo ani řeči**. (LB, 278)

Velice časté je u Sruogy (a nejen u něj) úsporné a pregnantní vyjádření modálních postojů pomocí částice *gi*:

Baisiai gaila buvo, **bet ką gi**, - prieš vėją **nepapūsi!** (DM, 317)

Byla to velká škoda, **ale nic se nedalo dělat** – proti větru **si nezapískáš**. (LB, 212)

(pozn.: Ke slovesnému tvaru *nepapūsi* viz dále.)

Ir **kaipgi ieškosi**, jei iš esmės įsivėlei į nelegalų, draudžiamą dalyką: šitokios privačios operacijos buvo **gi** uždraustos! (DM, 312)

A **jak se jí můžeš** domáhat, když ses zapletl do nedovolené věci: tyto soukromé akce byly zakázány. (LB, 209) (ve významu **nemůžeš** se jí domáhat)

- *O aš - iš kurgi aš galiu žinoti, koks velnias jisai yra, tas kiaulė?! (DM, 347)*

„*A já – jak jsem mohl vědět, co je to za lumpa, svině jedna?*“ (LB, 232) (ve významu **nemohl jsem vědět**)

U této kategorie jsme narazili na četná vyjádření gramatická – jak syntaktická, tak i slovotvorná. Mezi syntaktická patří již popsané užití infinitivu smyslového slovesa, přičemž v případě záporu stojí předmět smyslového vjemu ve tvaru genitivu:

Kieme nebesigirdėti jokių muštynių. (DM, 186)

Nebylo slyšet žádné bití. (LB, 126)

Įėjus į ruimą - nieko nematyti. (DM, 63)

Není tam nic vidět. (LB, 47)

Dále je to užití tvaru futura (v kombinaci se zápornou hodnotou slovesného tvaru). Jak jsme již uvedli, signalizuje futurum primárně jistotu mluvčího, která se v tomto případě týká nemožnosti realizace naznačeného děje:

Šiaipgi vis ko nors negausi: arba popieriaus, arba voko, arba ženklo: be vieno iš tų dalykų laiško vis tiek neparašysi. (DM, 309)

...*jinak něco nedostaneš: buď papír, nebo obálku, nebo známku a bez jedné z těchto věcí dopis nenapišeš nebo nepošleš.* (LB, 207)

Vienam šitokiam baliui pamatyti apsimoka patekti į koncentracijos lagerį: niekur pasaulyje už jokius pinigų tokios velniavos nepamatysi! (DM, 164)

Stálo za to dostat se do koncentráku, aby to člověk viděl. Taková spoušť se nikde na světě za žádné peníze neuvidí. (LB, 112)

Bet ką tu žmogus padarysi dabar? (DM, 70)

Ale co jsme měli dělat? (LB, 52) (ve významu **nemohli jsme nic dělat**)

Ze slovotvorných modálních prostředků nemožnost vyjadřují záporné hodnoty participií prezentu pasiva (*esamojo laiko neveikiamosios rūšies dalyviai*), která se do češtiny

překládají adjektivy s formantem *–(tel)ný* či různými opisy. Parafrází můžeme ověřit, zda se skutečně jedná o vyjádření nemožnosti:

Nesuprantama buvo, kodėl iki šiol jis tai nepadarė... (DM, 367) (*negalima buvo suprasti...*)
Nepochopitelné bylo, že to dosud neudělal. (LB, 245)

Majeris nepagaunamas, o daugiau niekas nieko nežino, kas veikti. (DM, 409) (*negalima buvo jį pagauti*)
Mayer nebyl k nalezení a kromě něho nikdo nevěděl, co dělat. (LB, 272)

Per naktį nuo šalčio ir lietaus mano kojos pasidarė visiškai nebesukalbamos. (DM, 419)
(*nebegalėjau su jomis susikalbėti*)
Po noci v zimě a dešti nebyla s mýma nohama žádná řeč. (LB, 279)

b) Dovolení

Vedle nepříznačného a poněkud vágního *galėti* (popř. *galima*) se kategorie dovolení vyjadřuje dalšími (pokud je nám známo výhradně) lexikálními prostředky:

Jie vaikščiojo pasisiuvę ant rankovių raidę V, galėjo nešioti ilgus plaukus ir kas savaitę rašyti bei gauti laiškus. (DM, 306)
Na rukávech měli přišito písmeno V, mohli nosit dlouhé vlasy a každý týden psát nebo dostávat dopisy. (LB, 205)

Pavalgius galima rūkyti, esesininkai net cigaretėmis vaišina it kokius laukus svečius. (DM, 18)
Po jídle je dovoleno kouřit, esesáci nás dokonce častují cigaretami jako vzácné hosty. (LB, 19)

Leido net laiškelius kauniškiam draugam parašyti – pasižadėjo nunešti. (DM, 19)
Dokonce nám dovolili napsat našim kaunaským přátelům a slíbili, že ty dopisy odešlou. (LB, 20)

...žemesnieji esesininkai varžėsi, prašėsi, kad tik jam, ne kitam, **būtų leista** paspraginti! (DM, 162)

... podržení esesáci prosili, škemrali, aby jim **bylo dovoleno** vystřelit. (LB, 111)

Šitokia tvarka prasidarbavęs savaite, vis dėlto vieną kartą savo rytinę temperatūrą privariau iki 39,6 laipsnių, - **įsigijau teisę** atsigulti į ligoninę - ligonio tvarka. (DM, 116)

Po týdenní práci v těchto podmínkách mi jednou ráno stoupla teplota na třicet devět šest a já **jsem měl právo** nemocného – být hospitalizován. (LB, 81)

Atsitikus kokiam reikalui - už bet kokį lagerio viršininkėlių popierių pasirašys, ir šis niekuomet **neišdrįs** ginčytis, kad tai ne jo parašas. (DM, 47)

Když bylo třeba, dokázal se umělecky podškrábnout jako velitel tábora a nikdo **by si netroufl** říct, co je pravé a co falešné. (LB, 38)

Sveiką ar apysveikį žmogų užmušti Cimermanui **retai tepasitaikydavo**. (DM, 147)

Zabít zdravého nebo téměř zdravého **si Zimmermann málokdy troufl**. (LB, 101)

Volněji můžeme za vyjádření dovolení považovat i následující příklad. Modální význam však není vyjádřen explicitně, pouze ho vyvozujeme po smyslu (nebylo trestné = bylo dovolené):

Kalinių kaulų sutratinimas ar visiškas kalinio nubildinimas lageryje **nebuvo baudžiamas**. (DM, 249)

Rozdrtit heftlinkovi kosti nebo ho zabít – to v táboře **nebylo trestné**. (LB, 168)

c) Schopnost/neschopnost ne/realizace

Kromě obligátního a nikterak zajímavého *galėti* (resp. *negalėti*) narazíme v románu *Les bohů* na celou řadu lexikálních (v drtivé většině slovesných) vyjádření schopnosti a snad ještě častěji neschopnosti:

Francas rašyti aiškiai **nebegali**. (DM, 45)

Franc samozřejmě **není schopen** psát. (LB, 36)

*Pamatęs šliaužiančius numirėlius, pragariškai, kaip vieni velniai **temoka**, nusikeikė. (DM, 71)*
*Když viděl plazící se mrtvolý, pekelně zaláteřil, jak to **umějí** jenom d'áblové. (LB, 52)*

*Nelabai **besugebu** ir į mišką nukrypuoti. (DM, 139)*
Nemohl jsem se ani dovléci do lesa. (LB, 95)

*Krematorijus nieku būdu **nepajėgdavo** visų lavonų sudeginti. (DM, 326)*
*Krematorium **nebylo schopné** spálit všechny mrtvolý. (LB, 218)*

*Mano bandymas padaryti ligoninėje karjerą - pasiekti registratoriaus laipsnį - aiškiai **nepavyko dėl mano nesugebėjimo** tokį sudėtingą darbą dirbti. (DM, 117)*
*Můj pokus udělat v nemocnici kariéru, dosáhnout funkce registrátora – **se nepodařil pro mou neschopnost** zastat tak složitou práci. (LB, 81)*

*Keletas šveicariškų laikrodžių - ir daug kitokio turto, neskaitant tojo, kurį jis jau **buvo suspėjęs** už lagerio sienų išgabendinti. (DM, 182)*
*Několikeré švýcarské hodinky a mnoho jiných věcí, nepočítaje ty, které už **stihl** prozíravý Lehmann z tábora vyexpedovat. (LB, 124)*

*Pagaliau trečias ir paskutinis mūsų mokslo uždavinys buvo **išmokti** taisyklingų "Mützen ab" ir "Mützen auf". (DM, 59)*
*Konečně třetí a poslední bod našeho učení byl: **naučit se** správně „Mützen ab“ a „Mützen auf“. (LB, 46)*

*Mergužėlių jau toks giedras būdas, - niekad **neiškenčia**, savo kaimynėm meilautiniais žygiais **nepasiguodusios**. (DM, 315)*
*Děvčata **nemohou** vydržet, aby se sousedkám nepochlubila svými milostnými pletkami. (LB, 210)*

V této kategorii se velice často a trefně uplatní Srugův smysl pro ironii:

***Puikiai mokėjo** jisai keiktis. (DM, 159)*
*A **uměl překrásně** nadávat. (LB, 109)*

...jei numirti pats **nesugebėsi**, bus tau parūpinta pagalba. (DM, 187)

Jestli to **nedokážeš** sám, my ti píchнем. (LB, 127)

Modální význam schopnosti může být vyjádřen i opisem, o jeho přítomnosti však nemůže být pochyb:

Jis **buvo nepakeičiamas specialistas** padirbinėti svetimus parašus. (DM, 47)

Byl to nepřekonatelný odborník v padělání cizích podpisů. (LB, 38)

Jako gramatický prostředek můžeme označit užití slovesné předpony *nebe*, jejíž sémantický obsah (*už ne*) naznačuje ztrátu schopnosti. V obou případech lze překládat také jako *nebyl jsem/nebyl schopen*:

*O kai nuo sniego peršlampa, apledėja - nors raudok, - **nebepanešu!*** (DM, 373)

*A když zvlhnul sněhem a zmrzl, **nemohl jsem** ho unést – bylo mi do pláče.* (LB, 248)

- *Scheisse!! prašnypščia Chemnicas, - iš to susijaudinimo daugiau jis nieko **nebeišnypščia**.*
(DM, 407)

„Hovno!“ *ulevil si a rozčilením **nemohl** mluvit.* (LB, 271)

3.2.3 Záměr

a) Úmysl

V této kategorii nenabízíme žádné mimořádné příklady – pouze vyvážený přehled častých lexikálních prostředků vyjadřujících úmysl:

*O kai du šimtai žmonių labai **nori** juo greičiau pro mažas dureles prašokti – paprastai durys nukenčia.* (DM, 23–24)

*Ale když si dvě stě lidí najednou **usmyslí** dostat se dovnitř, odnesou to většinou dveře.* (LB, 22)

*Patys lenkai, pasikeitus politinėm aplinkybėm, Vaciaus karti **neketino**.* (DM, 99)

*Když se politické poměry změnily, **nemínili** Poláci Wacka pověsit.* (LB, 70)

*Iš mokyklos pateko į frontą, bet tenai jisai kažkodėl **nepanorėjo** guldėti savo šaunią galvelę už Tretijį reichą. (DM, 249)*

*Ze školy se dostal na frontu, ale nějak **neměl chut'** položit svou chrabrou hlavu za Třetí říši. (LB, 168)*

*...- jis **nesiteikia** girdėti... (DM, 142)*

*... ale on **neráčí** slyšet... (LB, 97)*

*Ligoninėj šnekučiavos jisai, visai **nesirengdamas** mirti. (DM, 130)*

*V nemocnici se klidně bavil s ostatními a vůbec **se nechystal** umřít. (LB, 90)*

*Vaikščiojo truputį sutraukęs pečius, **lyg besirengdamas** kuprelę užsiauginti. (DM, 165)*

*Chodil poněkud shrbený, **jako by chtěl**, aby mu narostl hrb. (LB, 112)*

*Lenkaitę merginą vokiečių budeliai **atsisakė** karti, o Vacius - pakorė. (DM, 99)*

*Němečtí kati **odmítali** dívku pověsit, ale Kozłowski ji pověsil. (LB, 70)*

b) Prání

Již jsme zmiňovali těžkosti při rozlišení úmyslu a přání, obzvláště jsou-li tyto hodnoty vyjádřeny shodně slovesem *norėti*. Kromě parafrází nám může pomoci i skutečnost, že ve významu přání stojí často sloveso *norėti* ve tvaru kondicionálu. (Kondicionál totiž vyjadřuje podmíněný děj, což koresponduje se sníženou či nulovou kompetencí konatele ne/realizovat děj – ne/realizace je někým nebo něčím podmíněna):

*Kad ir numirėliai, vis dėlto **norėtų** dar pagyventi! (DM, 70)*

I nebožtíci chtějí žít! (LB, 52)

*Ten būdavo galima gauti visko, **ko tik** lageryje **širdis trokšta** - iki kokaino imtinai. (DM, 245)*

*Tam se dostalo všechno, **po čem srdce toužilo** – až po kokain včetně. (LB, 166)*

*Jie galėjo kalinį mušti, **kiek tik** jų **širdelė pageidauja**... (DM, 172)*

*Mohli heftlinky bít, jak se jim **uráčilo**... (LB, 117) – dtto*

*Taip baisiai gerti **norisi** nusivariusiam per visą dieną, bet nėra ko. (DM, 105)*

*Po celodenní námaze **bychom se tak rádi** napili, ale nebylo čeho. (LB, 73)*

*Pavyzdžiui, Chemnicas **reikalauja**, kad kvočiamasai išduotų savo bendrininkus. (DM, 168)*

***Žádal** například, aby vyslýchaný prozradil své společníky. (LB, 115)*

*Jas **stengdavosi** kiek galint greičiau lageryje likviduoti. (DM, 315)*

***Snažily se** je co nejrychleji zlikvidovat. (LB, 211)*

*Ryto metą kašubės atsisveikindavo su mumis ašarodamos, o su mūsų delegatais, elgetavimo specialistais, - net pasibučiuoti **siekdavo**... (DM, 368)*

*Ráno se s námi loučily se slzami v očích a s našimi delegáty, odborníky v žebrání, **by se málem Ø líbaly**. (LB, 246)*

Přání lze samozřejmě formulovat větami přacími (stejně jako zákaz, rozkaz, popř. dovolení větami rozkazovacími). Taková vyjádření ovšem spadají do postojové modality, již jsme se rozhodli (z důvodů vyložených výše) nevěnovat. Přesto bychom si dovolili zařadit do kategorie přání na úplný závěr několik obzvláště šťavnatých přacích vět, které snad poskytovaly neprávem vězněnému a nelidsky týranému Sruogovi jakous takous úlevu:

– ***Galgi** tas nepakartas pakaruoklis **nebepabus** iki ryto! **Kad** dangus jam saldžiausio miego **nepašykštėtų!** **Kad** ji bent sapne koks budelis **pasmaugtų!** (DM, 26)*

***Kěž by se** ten šibeničnick do rána **neprobudil!** **Kěž** mu nebesa **dopřeji** ten nejsladší spánek! **A kéž** ho v tom spaní **uškrťí** nějaký katův pacholek! (LB, 24)*

– ***Tegu prilaka** visi, niekšai tokie. **Kad** jų veislės **nepaliktų!** (DM, 346)*

*„**At’ se** všichni **utopí**, lumpi, aby jejich plemeno úplně zmizelo ze světa.“ (LB, 231)*

*Blogiausias dalykas buvo - tai pasiutusi sloga, **kad ją kur smakas būtų prarijęs!** (DM, 115)*

*Ale nejhorší byla ta strašná rýma, **čert aby ji vzal!** (LB, 80)*

– *Francišek, **kad** tu išvietėj **prilaktum!** (DM, 72)*

*„Franc, **kěž by ses** tak **utopil** v hajzlu!“ (LB, 53)*

ZÁVĚR

Při zpracovávání tohoto tématu jsme se poměrně značně odklonili od původní vize. Zaskočilo nás především, jak málo se litevská odborná literatura tématu modalitě věnuje. Pokud jsme tedy původně počítali spíše s prací kompilačního charakteru, vyžádala si situace přístup poněkud kreativnější. Absence přehledného výčtu modálních prostředků v litevštině, které tvoří praktickou náplň našeho tématu, nás v nejlepším slova smyslu přinutila takový soupis vytvořit. Výsledek nakonec představuje jednu ze dvou nosných, a tudíž nejobjemnějších částí textu.

Zpětně jsme za tuto okolnost vděční, neboť pro nás byla impulsem blíže se seznámit s litevským textovým korpusem a jednou z jeho „odnoží“ – s česko-litevským (a litevsko-českým) srovnávacím korpusem. Měli jsme tak příležitost poznat objem a možnosti této slibně se rozvíjející vymoženosti a osvojit si její ovládání.

Za stejně přínosnou považujeme práci s původním litevským textem. Radujeme se ze šťastné volby díla *Les bohů*, neboť se ukázal být takřka nevyčerpatelným zdrojem příkladů užití modálních prostředků. Necelé dvě stovky námi použitých excerptů skutečně představují pouze zlomek toho, co se z výrazového bohatství Sruogova románu vztahuje k našemu tématu. Díky nadmíru pozorné (a tím pádem psychicky velmi náročné) četbě, jež si naše metoda vyžádala, jsme měli navíc možnost již poněkolikáté obdivovat a tentokrát snad řádně docenit brilantnost tohoto díla. Ta podle nás spočívá především v absolutní absenci patosu, jenž často bývá příznačný pro literaturu tohoto zaměření. Namísto pokusů o přiblížení emocionální stránky celé tragické situace, již je beztak nemožné bez vlastní zkušenosti procítit, servíruje Sruoga fakta s mrazivou ironií (ta nemůže být v souvislosti s tímto dílem nikdy opomenuta), jejíž účinek na čtenáře je zdrcující. Žánru reportáže odpovídající poněkud strohý jazyk díla je prošípován šťavnatými výrazy a obraty, jež se bezpochyby vyplatí si (alespoň pasivně) osvojit.

Tolik k subjektivnímu přínosu této práce. Co se týče objektivních okolností, pevně věříme, že jsme dosáhli toho, co jsme si předsevzali. Výčtem a především ukázkami praktického užití modálních prostředků v rámci jednoho díla jsme dokázali, že mezi ně patří velké množství běžně a hojně užívaných výrazů a konstrukcí, jež si bezpochyby zasluhují pozornost každého, kdo si chce osvojit litevský jazyk a popřípadě se věnovat překladu litevských textů do češtiny.

V této práci jsme se rozhodli opomenout oblast postojové modalitě a otázku intonace. Neučinili jsme tak proto, že bychom tato témata neshledávali dostatečně zajímavými, ale

proto, že by si jejich zpracování vyžádalo docela jiné metody, než byla ta naše. I přes toto výrazné zúžení zůstalo naše téma značně široké. Jistě proto jej opouštíme s pocitem, že jsme se mnoha zajímavých aspektů pouze letmo dotkli a že by si rozhodně zasloužily bližší pozornost. Tuto práci je třeba tudíž považovat za první, základní seznámení s modalitou v litevském jazyce.

POUŽITÁ LITERATURA

Encyklopedický slovník češtiny, kolektiv autorů, Lidové noviny, Praha 2002

Mluvnice češtiny 2, Tvarosloví, kolektiv autorů, Academia, Praha 1986

Mluvnice češtiny 3, Skladba, kolektiva autorů, Academia, Praha 1987

Bauer, J., Grepl, M.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha, 1980

Exnarová, I.: *Větná modalita a prostředky jejího vyjádření*, ved. práce V. Lendělová, Praha 1994

Grepl, M., Karlík, P.: *Skladba spisovné češtiny*, SPN, Praha 1986

Havránek, B., Jedlička, A.: *Česká mluvnice*, SPN, Praha 1981

Lajčíková, Z.: *Modalita v nizozemštině a v češtině*, ved. práce Z. Hrnčířová, Praha 2000

Panevová, J., Benešová, E., Sgall P.: *Čas a modalita v češtině*, Universita Karlova, Praha 1971

Šmilauer, V.: *Nauka o českém jazyku*, SPN, Praha, 1971

Zavadil, B.: *Kategorie modality ve španělštině*, Univerzita Karlova, Praha 1980

Lietuvių kalbos enciklopedija, kolektiv autorů, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius 2008

Lietuvių kalbos gramatika, sv. II, *Morfologija*, Mintis, Vilnius 1971

Lietuvių kalbos gramatika, sv. III, *Sintaksė*, Mokslas, Vilnius, 1976

Lithuanian Grammar, ed. Ambrazas, V., Baltos lankos, Vilnius 1997

Kondratas, B.: *Lietuvių kalbos taisyklės*, Vilnius 2007

Stumbrienė V., Vilkienė, L., Roebuck, W.: *365 Lietuvių kalbos veiksmažodžiai*, Tyto alba, Vilnius 2008

Usonienė, A.: *Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė*, Vilnius 2004

Usonienė, A., Šolienė, A.: *Choice of strategies in realizations of epistemic possibility in English and Lithuanian*, dosud nepublikovano

Bybee, J., Fleischman, S.: *Modality in grammar and discourse*, Benjamins, Amsterdam 1995

Palmer, F. R.: *Mood and modality*, Cambridge University Press, Cambridge 2001

Sruoga, B.: *Dievų miškas*, Vaga, Vilnius, 1976

Sruoga, B.: *Les bohů*, Odeon, Praha 1980

Elektronické zdroje:

Čekų-lietuvių lygiagretusis tekstynas: http://donelaitis.vdu.lt/main.php?id=4&nr=1_2

Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas: http://donelaitis.vdu.lt/main.php?id=4&nr=1_1

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas: <http://www.lki.lt/dlkz/>

Drukteinis, A.: *Skyrybos pertvarka ir probleminiai jos klausimai*, Lietuvių kalba 1/2007, in: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=69>

Gerbkime žodį!: http://ualgiman.dtiltas.lt/iterpiniu_skyryba1.html

Usonienė, A.: *Degrees of confidence and modal words in Lithuanian*, Lietuvių kalba, 1/2007, str. in: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=71>

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas: <http://www.lki.lt/dlkz/>